

KRITIKAI TANULMÁNYOK
A
FRANGEPÁN CSALÁD
TÖRTÉNETÉHEZ.

WENZEL GUSZTÁV
RENDES TAGTÓL.

OLVASTATOTT A M. T. AKADEMIA II. OSZTÁLYA 1884. JANUÁR 14.
TARTOTT ÜLÉSÉN.

BUDAPEST
KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA
1884.

KRITIKAI TANULMÁNYOK

A FRANGEPÁN CSALÁD TÖRTÉNETÉHEZ.

A Frangepán család története oly sokoldalú érdeket nyújt, hogy annak egészben véve nem kevésbbé mint részletei szerinti felvilágosítása hazai történelmünknek különösen fontos feladata. Eltekintve attól, hogy ezen család 500 esztendeig Magyarország legelőkelőbb családjainak egyike volt; az ország általános történelmének szempontjából is több főjelentőségű esemény van, mely csak az ezen család és egyes tagjai állását és viszonyait tárgyzó történeti tanulmányok által nyer kellő világosságot. Terjedelmes birtoka Magyarországon, de kiválólag Horvátországban magában véve nagy hatalmat adott a családnak; s így midőn a Magyar- és Horvátország közti régibb viszonyról van szó, önmagából foly, hogy a család története is csak tanulmányos lehet. E mellett azonban a családnak úgy férfi- mint nőtagjai közt nevezetes jellemek és rendkívüli történeti notabilitásoknak oly nagy számára is találunk, hogy megismertetésök által biographiai irodalmunk szintén jelentékeny nyereségre tenne szert. S ehhez járul köz- és magánjogunk történetének érdeke, melyhez a Frangepánok multjának felderítése több nagybecsű adattal járul.

Csoda-e tehát, ha ezen család történetére úgy a magyarok mint a horvátok kegyelettel tekintenek vissza? — Frangepán Frigyes és II. Bertalant, kik a tatároktól üzött IV. Bélát oly példás hűséggel fogadták és oly lelkesen támogatták, hogy midőn a király-visszatért, kíséretének — csaknem merném mondani — legkitünőbb személyei voltak; — Frangepán Jánost és Miklóst, mindkettő Zsigmond

korában horvátországi és dalmatiai bánok, kik a Magyarországi és Velencei közötti válságos viszonyokban fényes példái a magyar koronához való tántoríthatlan hűségnek; — Frangepán Bernátot, a hatalmas modrusi dynastát, kinek védelme alatt a Thurzók és Fuggerek II. Ulászló és II. Lajos alatt az Ádria felé üzték kereskedésüket, és fiát Kristófot, ki II. Lajos király korában kétségkívül a leghősiebb lelkiületű főúr volt; — Frangepán Gergelyt és Ferenczet, a nagy emlékü kalocsai érsekeket; — a nők közt Frangepán Erzsébetet Cilly Frigyesnek, Frangepán Beatricot előbb Corvin János, azután Hohenzollerni Györgynek, és Frangepán Katalint a Mohácsnál elesett Perényi Gábornak hitveseit; — nem különben a szerenesétlen, csaknem még ifjú Frangepán Ferenczet, kinek feje 1671-ben Bécs-Ujhegyen a hóhér pallosa alatt hullott el; — és a még nem épen kis számú többi kiváló Frangepánt ki ne ismerné, mint a kiknek nevéhez és sorsához oly számos édeskeserű visszaemlékezései vannak kötve a magyarnak.

S mégis; mi gyöngén van képviselve ezen család történeti irodalmunkban? — Csak genealogikusok, mint Lehoczky, Budai, Wagner és Nagy Iván műveiben találunk róluk némi méltatást; — s Kállay Ferencz egykor akadémiánk tagja az egyetlen, ki nekik egy rövid történeti értekezést szentelt (Tudománytár 1841. Új folyam X. köt. 304. sk. II.). Azok, kiktől a család történetének felvilágosítását első sorban várni lehetett volna, — t. i. a horvát buvárok, mivel a Frangepánok tulajdonképen Horvátországnak legdicsőbb családja voltak — eddig e tekintetben szintén csak keveset tettek; a minthogy Kukuljevich Iván, az általa közzétett nagyobb számú okmányban, valamint Racki Ferencz a velencei követeknek a család végkatastrófájára vonatkozó tudósításait tartalmazó gyűjteményében inkább csak adalékokat nyújtottak, mintsem kész történetet.

Engedje meg tehát a t. Akadémia, hogy — mintán a családnak u. n. házi krónikája sem maradt korunkra — a kutatásaim tárházában lévő okmányi apparatusnak alapul vétele mellett, kritikai tanulmányok formájában, ma egy kis történeti caleidoscopot állítsak össze, mely a Frangepán

család történetének minket leginkább érdeklő főmomentumait foglalja egybe, és melyet hét szakra osztok; szólva I. a Frangepán család eredetéről; — II. annak első fellépéséről Magyarországi történetében; — III. annak országos jelentőségre emelkedéséről; — IV. annak birtokviszonyairól; — V. a Frangepánok vallásos buzgóságáról és egyházi alapítványairól, — VI. tudományos és irodalmi érdemeikről; — és végre VII. jogtörténeti nevezetességekről.

I. A Frangepán család eredete.

Ha a Frangepánok történetét általán véve megírni volna kutatásaim és történelmi tanulmányaimnak tűzetes tárgya; feladatam egyszersmind azt kívánná, hogy a család eredetét kritikailag fejtegessem. Miután azonban én itt csak mint a magyar történet egyik szerény művelője szólok a Frangepánokról: tanulmányaim feladatává a családnak nem világtörténeti jelentőségét, hanem csupán egyik ágának a magyar történetben nagy fontosságát tettem; úgy hogy eredetének teljes kifejtése itt tulajdonképi vizsgálódásaim körén kívül fekszik.

Mindamellett kell mindennek előtt kiemelnem, hogy a magyarországi Frangepánok eredetét se nem azon nyolcz törzs, illetőleg 108 nemzetségtől lehet származtatni, kik Arpád vezérlete alatt a hazát elfoglalták, se nem a 12 horvát törzstől, melyeknek főnökei 1002-ben Kálmán magyar királynak hódoltak. A mi Frangepánainknak ősi fészke Castel Muschioban volt a Vegliai szigeten, hová a horvátok hatalma a VII. század óta, a mikor t. i. mai lakhelyeikben letelepedtek, soha nem terjeszkedett, és mely a horvát zsupák bár melyikéhez soha nem tartozott.

A kérdés tehát az, hogy — miután a Frangepánok Veglia sziget őslakosaitól szintén nem származtak — hol volt eredeti hazájuk, s mikor, és mi úton, illetőleg mily minőségben jutottak Vegliába?

Ezen kérdésre nézve azelőtt kétség nem volt az irodalomban, s a vegliai Frangepánok egyhangulag az egykor Olaszországban és névszerint Romában híres Anici család

lád egyik ágától a Frangipaniktól lettek származtatva. Miután ezen kérdéssel a kellőleg indokolt tudományos vizsgálódásoknak egész sorozatát, lehet mondani, egész irodalmat birunk: nem tartom szükségesnek, hogy itt annak részleteibe bocsátkozzak. Elég legyen röviden felemlítenem, hogy a meglevő hiteles tudósítások szerint a Frangipani családnak egyik ága Velenczébe, ennek pedig egy része Vegliába telepedett, hol már régen főhatalomra vergődtek.

Azonban szó nélkül nem hagyhatom, hogy vagy fél-század óta több horvát író a Frangepán családot horvát eredetűnek állítja, sőt hogy vannak, kik a Frangepán nevet sem akarják használni, s a helyet őket „Frankopanok“-nak nevezik. Indokolásul az mondatik, hogy okmányilag a családbeliek Frankopanoknak neveztetnek, s hogy a Frankopan név eredetére nézve nem tulajdonnév, hanem közönséges főnév, mely szabad urat (franko pan, freier Herr) jelent.

Ezen egész okoskodásra Veglia sziget legújabb ismeretítője *Cubich János* úr már felelt, s azt el nem fogadhatónak nyilatkoztatta ki.¹ Hogy én a magyar történelem szempontjából azt szintén elfogadhatónak nem tartom, arra a következő indokok szolgáljanak:

1. Frankopan vagy Frankapan név a XV. század előtt sem okmányilag, sem irodalmilag nem találtatik felemlítve; noha a család már a XII. században, és azóta folyton folyva nem csak Veglia szigetét, hanem a tengeri parton is több vidéket birt, névszerint Modrust, Segniát és Vinodolt; tehát eléggé ismeretes volt, és gyakran is jött szóba.

2. A Frankopan szó horvátul nem jelent szabad urat, sőt nem is horvát szó; hanem első tagja „franko“ a németből, másik tagja „pan“ a tót-, cseh- vagy lengyelből volna kölcsönözve, hol „pan“ urat jelent; úgy hogy ezen nyelvekben is a szó csak annyit jelentene, mint frank urat. A horvátban a „franko“ avagy „frei“ szó „slobodan“-nak, az „úr“ szó pedig „gospodin“ vagy „gospodar“-nak mondatik.

¹ Notizie naturali e storiche sull' Isola di Veglia, Triest 1874. II. kötet. 36. l.

3. Tudva van, hogy a középkorban, sőt később is, névszerint a XV. és XVI. századokban, Európában csaknem általános jelenség volt, hogy a tulajdonneveket írásban a nép kiejtéséhez idomították és nem ritkán alig felismerhető módon elferdítették. Így p. o. nálunk is a Fuggereket Fukaroknak, a Markgrafot Markolábnak, a Pfalzgrafot Porkolábnak stb. írták.

4. A vegliai Frangepánok a magyar történelemben kútfőileg először Rogerius mester a tatárjárásról írt egykoru munkájában mint „Domini de Frangapanibus“ említetnek fel.¹ A családnak Romából való leszármazása pedig még a XIII. században köztudomású volt, és senki által kétségbe nem vonatott; a minek folytán IV. Béla király a családnak 1263-ki privilegiumában őket mint „illustres et strenuos viros Nobiles de Wegla, alta ex prosapia Urbis Romanae Senatorum ortos“ jelzi.²

4. Végre említendő, hogy az olasz Frangipanik a magyar és illetőleg horvát Frangepánokkal való közös eredetet mindig elismerték; — s hogy ez indította Frangepán Miklós bánt arra is, hogy — miután elődei magukat csak „Comites Vegliae, Segniae et Modrusiae“-nek czimezték, és a Frangepan nevet nem használták; — a XV. század kezdetén, mikor Romában volt, és az ottani Frangipaniktól rokonnak üdvözlötetett, V. Márton pápa felszólítására a maga részéről is ismét a Frangepán nevet és a család czímerét vette fel,³ melyet azóta utódjai is mindig használtak.⁴ S ugyanazon értelemben adott ki az olasz Frangipani esa-

¹ Carmen miserabile super destructione Regni Hungariae per Tartaros, 40. fejt.

² Fejér Codex Diplomaticus Hung. IV. kötet. 3. r., 109. l.

³ Parlati Illyricum Sacrum V. kötet. 303. l.

⁴ Ez ugyanaz, t. i. czipókat tartó két orosz lány, melyet szent Pál levelei magyar fordításának Frangepán Katalin özvegy Perényi Gáborné költségén Krakkóban 1533. megjelent kiadásában találunk. Ezen nagy becsű könyvet a magyar Akadémia tavál újból tette közzé. Különben a Frangepánok által használt czímereket egybeállította Rosenfeldi Heyer Frigyes, Wappenbuch des Königreichs Dalmatien (a Siebmacher-féle Wappenbuch IV. kötet. 3. l.) Nürnberg 1873. 30. és 61. táblán.

ládnak egy előkelő tagja „Camillo Trasmundo-Frangipani ex Ducibus Mirabelli“ Romában 1870. egy értekezést is „De Frangipanibus Illyricis eorumque commentarius“ czimje alatt. Sőt a családi levéltárakban őrzött okmányok is ezen közös eredetet bizonyítják; mikép erről az egykori hallgatóm, néhai báró Fechtig Károly, szives közvetítésének következtében az Udine mellett lakó Frangipanik levéltárából nyert közlemények alapján meggyőződtem.

II. A Frangepánok első fellépése hazánk történetében.

A magyar szent korona adriai tengerpartjának története Kálmán királylyal kezdődik. Mert noha biztos tudomásunk van arról, hogy a magyarok már előbb is az adriai tengerpartra befolyást gyakoroltak, s névszerint, hogy magyar sereg ott Salamon király korában (1063—1073) megfordult, sőt hogy Jadra város is a magyar királynak vetette magát alá;¹ ezen tudósításokból mindazonáltal már csak azért sem lehet következtetéseket vonni, mert az akkori eseményeknek a későbbi történetre nem volt befolyásuk.

Epochalis fordulatot Dalmatiában és Horvátországban csak Kálmán királynak fellépése jelez, kinek két hadjárata (1096. és 1105) a magyar király uralmát a tengerpartig terjesztette ki. Csak azon kérdés marad fenn, ha vajjon volt-e azoknak hatása Veglia szigetére is?

Ezen kérdésre én rövid, de határozott „igen“-nel felelhetek. Mert midőn Kálmán király Arbe szigetét is meghódította, s ennek szabadságait 1111-ban különös privilegiumban megerősítette, az aláírások közt a többi dalmatiai püspökkel együtt Domokos vegliai püspöknek nevére is találunk.²

S a Frangepánok mint Veglia szigetének urai nyilván szintén ezen uton jöttek nem csak Kálmán királylyal érintkezésbe; hanem — mint látszik — az óta tettek hasznos szolgálatokat a magyar királyoknak is, melyeknek elisme-

¹ Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitana 17. fej. — Marino Sanuto, Vite de' Duchi di Venezia, Muratorinál Scriptores Rerum Italicarum XXII. köt. 476., 848. II.

² Fejér Cod. Dipl. Hungariae II. köt. 56. I.

réseül már az 1241-ki tatárjárás előtt több adományozásban és kitüntetésben is részesítették. T. i.:

1193. III. Béla király Frangepán I. Bertalan vegliai comesnek és családjának Modrus vármegye egész területét adományozta.¹

1209. II. Endre király privilegiuma, melylyel Frangepán I. Bertalan számára III. Béla privilegiumát megerősítvén, megengedi neki, hogy gyermeknélküli halála esetére, a tulajdonul nyert birtokot unokaöcsésére Jerindo vagy Guido vegliai comesre hagyhassa.²

1221. III. Honorius pápa Frangepán H. és S. személyeit, és azon Spalato és Ulmes közt fekvő négy tengeri szigetet t. i. Lesinát, Porazzát, Curzolát és Lagostát, kisebb mellékszigeteivel és tartozékaival együtt, melyeket érdemeinek jutalmául a magyar király adományából bírnak, az apostoli szék pártfogása alá veszi.³

1223. II. Endre király privilegiuma, melylyel „totam terram pertinentem infra Ducatum Slavoniae, scilicet Vinodol et Modrus, cum pertinentiis et totis redditibus“ Frangepán Jerindo vagyis Guidónak s örököseinek adományozza.⁴

III. A Frangepánok országos emelkedése. A tatárjárás.

A Frangepánok országos emelkedése azon időbe esik, mikor IV. Béla magyar király 1241-ben a saját ölközvetben a tatárok vagyis mongolok által legyőztetvén, és semmi külső

¹ Fejér Cod. Dipl. Hung. II. köt. 292. I.

² Fejér Cod. Dipl. Hung. III. köt. I. r. 82. I.

³ „Honorius stb. dilectis filiis nobilibus viris H. et S. Comitibus de Veglu stb. personis vestras sub Beati protectione Petri suscipientes et nostra, quatuor insulas inter Spalatam et Ulmes sitas, videlicet Faram et Bracram, Gorzuram et Langurstam, cum parvulis insulis et aliis pertinentiis suis, quas intelleximus, karissimum in Christo filium nostrum... Regem Ungarorum illustrem in recompensationem multorum servitiourum, quae exhibueritis eidem, de mera vobis liberalitate donasse, sicut ea iuste et pacifice possidetis, et in instrumento Regis ipsius exinde confecto continetur, auctoritate vobis Apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus stb. Datum Lateranis IV. kalendas Aprilis Pontificatus nostri anno quinto (1221.) — Fejér Cod. Dipl. Hung. III. köt. I. r. 306. I.

⁴ Fejér Cod. Dipl. Hung. III. köt. I. r. 403. I.

hatalmasságnál segítségre nem találván, családjával együtt Dalmatiába és a tengerpartra volt kénytelen menekülni. Tudva van, hogy a tatárok csaknem három évig tartózkodtak Magyarországon. Ezen fontos és hazánkra nézve véstetjes eseményről két egykorú és mint szemtanú tudósító kútfői író van: Rogerius a váradi kanonok és Tamás spalatói főesperest; s ezeknek tudósításai, valamint számos azonkorú okmány, szolgáltatják az anyagot, melyet történetíróink feldolgoznak.

Béla király — mint tudjuk — a tatárok által üldözöttén először Spalatóba menekült, és itt a közeli Clissai vár védelme alatt remélt biztonságot találni. Azonban innen is tovább vonult Trauba, hol a szomszéd szigetek, és pedig közvetlenül Bua szigete nyújtottak módot további menekülésre. S ezen helyről indultak ki azon intézkedések és események, melyek nagy nehezen Magyarország akkori újjalakulásához vezettek, és melyek többi közt — a Frangepán családnak országos emelkedését is eredményezték.

A dolog természetében feküdt, hogy itt nem csak azon magyar és horvát urak, kik a tatár veszélyből menekültek, hanem a tengerpart és a szigetek lakosainak színe is gyűlt össze a király személye körül azon ezből, hogy közös erővel küzdjenek az ellenség ellen, és gondoskodjanak annak fenntartásáról, a mi még menthető volt.

Roger és Tamás mind Bélának visszavonulását, mind az utat, melyen az üldözött tatárok őt nyomról-nyomra követték, részletesen írják le. Először Segösdön állapodott meg a mai Somogy vármegyében, de csakhamar Zágrábba, és innen a partvidékre sietett; a király Spalatóba és Trauba, a vele lévő sokaság pedig a merre útja nyílt, a tengeri városokba. Trauban — többi közt — a király előtt Frangepán Guidónak négy fia: János, Frigyes, Bertalan és Guido jelemt meg, és kinyerték 1242 (VI. idus Martii) azon privilegiumok megerősítését, melyekkel III. Béla és II. Endre királyok Modrust és Vinodolit a családnak adományozták volt;¹ Különben a tatárok a királyt minden mó-

¹ Fejér Cod. Dipl. Hung. III. köt. I. r. 268. l.

don fogságba igyekeztek keríteni, s őt és embereit — az egykorú okmányok tanúsága szerint — ismételve és ismételve támadták meg. A spalatói esperest, Clissa várának siker nélküli ostromán kívül, őt vagy hat nagyobb formászerű támadást említ.²

Ezen hat támadást, s az ezekből következett ütközeteket hiteles adatok alapján leírni, felette nehéz volna. A korunkra jutott okmányok nem épen csekély számú tudósításokat foglalnak ugyan magukban; ezek mindazonáltal többnyire összefüggés nélküli töredékek.³ Határozottan csak azt mondhatjuk, hogy fegyveres összefütközés többször volt úgy a szárazon (in bello campestri), mint vizen (a quarneroi szigetek közt, és névszerint „ad quandam maratimam insulam“ vagyis Pago szigeténél,⁴) s hogy a tatároknak a királyt, kit emberei vitézül védelmeztek, elfogni nem sikerült.

E közben híre érkezett, hogy Ügetaj (Oktaj) a tatár nagykan Karakorumban hirtelen meghalt (1241. december 11-kén); s ezen hír indította visszavonulásra Ázsiába úgy Kadant a IV. Bélát üldöző csapatok vezérét, déli Dalmatián, Albánián és Szerbián keresztül; valamint Batut is, ki akkor éppen a nyugat erősebb megtámadására készült. Seregeik Bulgáriában egyesültek. Mongol kutatások t. i. azt hozták tisztába, mikép Turakina Ügetajnak legelőkelőbb neje és most özvegye, fondorlatai által a mongol trónörökös kérdésére oly nagy befolyást igyekezett nyerni, hogy Batu személyes jelenlétét ott sokkal fontosabbnak találta, mint a nyugati országok meghódítását; s hogy ez volt oka

² „Tartarorum agmina cum Duce impio in Traguriensi littore consederant. — Per totum fere Martium in Croatiae et Dalmatiae partibus commorantes quinque aut sex vicibus ad civitates has descendebant, et postea ad castra sua redibant“. Thomas Archidiaconus Spalatensis 40. fejezete (Schwandtnernél, Scriptores rerum Hungaricarum III. köt. 613. és 614. ll.)

³ Oly okmányunk, melyek a tatárjárásra vonatkoznak, van vagy 40.

⁴ A hazai krónika a Raab vagyis Arbe szigetét említi (Thuróczi II. r. 74. l.), mely Pagónak tőszomszédságban fekszik.

a tatárok gyors visszavonulásának, és annak is, hogy Európának nyugata a tatár veszélytől megmenekült.¹

Béla király, ezen váratlan fordulaton esodálkozva, miután Magyarországból azon tudósítást vette, hogy a tatárok eltávoztak, nejét és családját Clissa várában hagyta, s a rhodusi keresztések és a Frangepánok kíséretében visszatért az anyaországba.² A Frangepán családnak tekintélye pedig ezen események alatt Dalmatiában annyira emelkedett, hogy — miután Spalatóban az anconai eredetű Gargano, ki a legkeservebb viszonyok közt a város és vidék kormányzását vezette, lelépett, a spalatóiak Frangepán Jánost választották podestának.³

Megjegyzendő még, hogy valamint a sléziai, eschmörva és ausztriai írók az események ezen egyszerű menetének elbeszélésében meg nem nyugszanak, és Liegnitz, Olmütz és Bécs-Ujhely melletti iütközetekről is szeretnek mesélni, hol a tatárok legyőztén, hadi erejük tönkrement volna téve, úgy hogy ezen körülmény őket kényszerítette volna visszavonulásra; — úgyszintén horvát írók is beszélnek egy csatáról, mely a Grobniki mezőn vívott, hol a horvátok a mongolok erejét tökéletesen megsemmisítették volna; a minek folytán a tömérdek sok itt elesett tatárnak emlékeül a Grobniki mező is ezen nevet nyerte (grob horvátul sirt jelent).

Már a negyvenes évek kezdetén T. N. Zágráb vármegyének kebelében azon terv merült fel, hogy a horvátok tatárdiadalának hatszázados évfordulóját a Grobniki mezőn nagy népünnepélyvel üljék meg. Midőn a megye-

¹ Báró Hammer-Purgstall, Geschichte der Goldenen Horde Pest 1846. 126. l. — Wolff G. Geschichte der Mongolen oder Tartaren, Borszlo 1872. 263. stb. II.

² „Rex Bela maritimis de partibus, per cruciferos de insula Rhodi, et Dominos de Frangapanibus multis agminibus militum adiutus, certificate prius per Hungaros de recessu Tartarorum in Hungariam venit“. Rogér 40. fej.

³ „Garganus completo regiminis sui triennio, ad propria repedit; Spalatenses vero fecerunt Potestatem quendam iuvenem de domo Vegliensium Comitum nomine Joannem“ stb. Thomas Archidiaconus Spalatensis 42. fej.

gyűlésnek erre vonatkozó jegyzőkönyve az akkori magyar királyi Helytartótanácsához felküldetett, ez az állítólagos diadal iránt Horvát Istvánhoz mint országos historiographushoz kérdést intézett. Horvát István erre hosszasan indokolt véleményében akkép nyilatkozott, hogy neki ilyen diadalról tudomása nincs. A vármegye pedig a Helytartótanács azon felszólítására „ut cum synchroni scriptores omnes eventus infaustissimae cladis et devastationis per Tartaros sub Bela IV. illatae circumstantialiter referentes, victoriam de Tartaris praetensive ad Grobnik reportatam ne verbo memorent; in qua historica fide suppositum hoc de victoria Grobnikensi fundatur, referat“: — csak oly adatokra hivatkozott, melyeknek egyike a XVI. század közepénél régiebb nem volt. Különbben ezen egész ügy hivatalos úton tárgyalatván, tudományos fejtegetésnek tárgya nem lehet.

Másképp áll a dolog Kukuljevich Iván értekezésével „Borba Hrvatah s Mongoli i Tartari“ (a horvátok csatája vagy háborúja¹ a mongolokkal és tatárokkal) mely 1862. Zágrábban jelent meg, s első sorban a IV. Béla és a mongolok közti háború végső eseményeinek — a szerző felfogása szerint — történeti kifejtését tűzte ki ugyan feladatának: minthogy azonban ezen alkalommal egyszersmind több személyről is tüzetesen szól, s ezek közt névszerint a Frangepánokról is: én álláspontomnál fogva az említett munkát szemügyre venni szintén hivatva vagyok.

Ha azon előbbi elbeszélésekkel hasonlítjuk azt össze, melyek ugyanazon tárggyal foglalkoztak; annak sokkal nagyobb tökélyét mindenki első pillantásra fel fogja ismerni. Történettudományi technikája a szerzőnek e tárgybani avatottságáról tanúskodik, s a kütfői apparatus, melyet használt és a mennyiben ezt tette, névszerint az okmányok, melyeket — habár többnyire más munkák után — közöl, történetirodalmi tájékozottságáról és járatosságáról tesznek bizonyosságot. E tekintetben különösen én tartozom neki köszönettel, hogy IV. Béla király Pago városnak

¹ Filipovich Iván horvát-német szótára szerint volna „borba“ = Kampf, Streit, Bekämpfung, das Ringen, Conflict.

és szigetnek 1244-ben adott, és ottani kutatásaim nyomán általam közzétett privilegiumát tudományos értéke szerint határozta meg.

Mindamellett itteni álláspontomból a munka mind címje, mind tartalmának nagy része ellen fontos kritikai megjegyzéseim vannak.

A cím ugyanis nem felel meg azon eseménynek, melyet a munka tárgyz. Mert mind a nyugati, mind (és pedig még inkább) a keleti kútfők határozottan azt bizonyítják, hogy a mongol háború IV. Béla magyar király ellen folyt, melyet tehát — bármelyik stadiumában is, és bármi subjectiv okoknál fogva — pusztán horvátok elleni háborúnak vagy esatározásnak tekinteni nem szabad. Név szerint Batu khannak levele IV. Bélához, melynek még szövegét is latin fordításban Julian magyar domokosrendi szerzetes fentartotta:¹ — valamint a Szo-Hong-Kienlu című kínai-mongol évkönyvek XII. könyve is csak a IV. Béla magyar király elleni háborúról szól, melynek egyik mongol vezére Szubutaj volt;² — s csak így valamennyi XVI. század előtti nyugati és keleti kútfők is. Arról ellenben, hogy a mongolok a horvátok mint ilyenek ellen harcoltak volna, sehol nem találunk tudósítást.

De a tengerpart melletti esetepatékat sem lehet mongol-horvát harcra czimezni. Mert eltekintve attól, hogy általános szempontból ezeket sem szabad külön, a háborútól magában elzárt eseménynek venni, fent már kimutattam, hogy ott IV. Béla királynak emberei, tehát nemesak horvátok, hanem magyarok és mások is harcoltak.

Mi a munka tartalmát illeti, a birtokunkban lévő egykorú okmányok, melyek közül Kukuljevich tizenhatot használt, Spalatoí Tamás elbeszélését világosítják ugyan fel, és több kisebb összeütközésről szólnak, de egy nagyobb esatáról, mely akár a grobniki mezőn, akár másutt történt volna, és hol a mongolok hatalma megtörve, és sere-

¹ Wenzel Gusztáv, Árpádkori Újkori Okmánytár VII. (II. 2.) 554. és 559. l.

² U. o. 560. l.

gök visszavonulásra kényszerítve lett volna, említést nem tesznek.

Az első, ki ilyen ütközetről szól,¹ a boszniai ferenczrendi Tomasich János volt,² a ki még azt is mondja, hogy Frangepán Bertalan ezen ütközetben elesett volna; holott tudjuk, hogy Bertalan a királyt Magyarországra visszakísérte. Tomasich János, Verarusics Antalón (kinék családja Boszniából származott) és Fr. Salinaeus Pálon szintén boszniai ferenczrendin kívül — az egyetlen nemzeti boszniai történetíró, s kronikájában a XV. és XVI. századra nézve sok igen becses adatot nyújt; de korát három évszázaddal megelőzőt különben egészen ismeretlen eseményekre nézve, nem biztos kalauz. Elbeszélése tehát az állítólagos nagy grobniki ütközetről szintoly kevésbé hiteles kútfői adat; mint néhány más hasonlólag XVI. és XVII. munkának tudósításai, melyekre Kukuljevich kivüle még hivatkozik; névszerint Vramec Antal, Vitézovich Ritter Pál és báró Valvasor Vaikard János ugyanazon tartalmu elbeszélései; Kachich Endre költeményei, vagy Pasconi Klaro és Glavinich Ferencznek a tersactoi egyház és kolostor előzményeit magasztaló iratai. Mindezek a maguk körében tiszteletre méltó művek; de koruknál 300 évvel régebb események tekintetében magukban véve nem hiteles kútfői adatok.

Sokkal biztosabb tudósítást nyújt a Frangepán család országos emelkedéséről Béla királynak 1265-ki, tehát az eseménynél 25 esztendővel későbbi privilegiuma, mely szerint „Feldricum et Bartholomeum (ki tehát akkor még élt) illustres ac strenuos viros, Nobiles de Wegla, alta ex prosapia Urbis Romanae ortos — kik a tatárok ellen vitézül

¹ Kukuljevich munkájának 45. l. hivatkozik ugyan Begnia Simon modrusi püspöknek egy régebb beszédére, melyet 1516. nov. 5-én a hatodik lateráni zsinatban tartott volna, s melyben a grobniki ütközetet felemlítette. De ő ezen beszédet Pasconinak a tersacti esodotévo képet tárgyzó munkájából vette, kinék tudósítása nem hiteles. Begnia püspöknek híres beszéde a hatodik lateráni zsinaton, melyről alább még szó lesz, 1513. ápril hó 27-én tartatott, de ebben a tatárjárásra nincs vonatkozás.

² Kronikáját kiadta Kukuljevich, Arkiv za Povjestnicu Jugoslavensku, IX. köt. 1—34. ll.

harezoltak (a grobniki ütközetről nincs szó), és a királynak „copiosam pecuniarum ipsorum in auro etiam et argento ac rebus pretiosis quantitatem ad viginti millia marcarum se extendentem nobis pro assumendis stipendiariis et expeditionibus variis offerre maluerunt diligenter“; — — „ipsos Feldricum et Bartholomeum, eorumque heredes et successores universos — — — universis juribus, gratis et honoribus et solemnium libertatum illustrium Primatum Regni nostri Hungariae praerogativis participes et communes instituimus, atque in consortium, catervam et numerum vocamus, locumque eis ipsorum in medio nostri mysterii in Consilio conferimus“; — s azon kívül a jogot adja, „ut nullus Curiae et Regni nostri Iudicium et Justitiariorum, neque ceteri quipiam laciore saltem honore fungentes aut dignitate, ipsos in persona, rebus et possessionibus eorum nunc habitis, et in futurum ubicunque in Regno nostro per ipsos quomodocunque acquirendis vel habendis, iudicare, aut in conspectu sui Iudicii adversus quoscunque astare et comparere facere possit, neque debeat; dempta solummodo propria Regalis Celsitudinis persona, quae ipsos ante conspectum tribunalis sui Iudicii comparere (facere) et iudicare debeat“ stb.¹

A magyar nemzet mindig méltatni tudta, a miről jelenleg is kegyelettel megemlékszik, hogy „mi könnyű lett volna ez időben a horvátok és dalmatoknak a magyar kormánytól megválni, avagy épen a király és főbbjei, elfogatásuk és a tatárok kezébe szolgáltatásuk által még jutalomra is szert tenni?! Ámde ily törekvés kinek sem jött eszébe; sőt valamennyien a királyi szék és kormánya támogatása, újjáépítése és szilárdítására életüket és vagyonukat készek voltak feláldozni“.²

* * *

Ezen alkalommal, midőn a Frangepánoknak országos emelkedéséről van szó; még IV. Bélának 1246. július

¹ Fejér Cne. Dipl. Hung. IV. köt. 3. k. 108 sz. II.

² Rosty Zsigmond, A tatárjárás történelme negyedik Béla király idejében, Pesten, 1856. 103. l.

15-kén Bécs-Ujhelytől nem messze a Lejta mellett II. Frigyes ausztriai herezeggel, a Babenbergi dynastia utolsó sarjadékával vívott ütközetet is fel kell említenem, melyben maga az ausztriai herezeg elesett; — s ezen eredményt csaknem a legújabb időig, nem csupán idegen, hanem még hazai előkelő írók is lényegileg egy Frangepán grófnak tulajdonítják. „Béla — úgy mond Horváth Mihály — seregeit felkészítvén a Lajtához sietett, hol őt Fridrik szintén erős haddal várta Német-Ujhely közelében. Az ütközetet a magyar részről szokás szerint az előhadba állított kunok, besnyők és székelyek kezdték meg. Fridrik azonban egy hadosztállyal rájuk rohanván, őket megfutamította, s tüzétől elragadtatva oly hevesen üzte, hogy katonái közül csak kevesen követhették. Mig ekként a kunokat üzi, ezek egyike futtában nyilat röpit reá, melytől, némelyek szerint a herezeg lova, mások szerint ő maga találva elesett. Ekkor terem ott nehéz lovasaival Frangepán Bertalan, s a herezeg kíséretét mind egy szálíg levágja, magát a herezeget szemén átszurva megöli“.¹ A többi hazai történetíró is ugyanazon módon írja le ezen ütközetet, s kútfőül egytől egyig a domokosrendi Pernoldus kronikájára hivatkozik, melyet Hanthaler „Fasti Campililiorum“ című gyűjteményes munkájában tett közzé. Pernold szavai a következők: „Facta acerrima pugna hostes repulsi sunt. Dux vero gloriosam victoriam plenius consummare volens, incauto fervore ante suos persecutus est fugitivos. Dux prostratus a Frangepano per oculum ense perfossus est“.²

Megjegyzendő azonban hogy az újabb kritikai vizsgálódások mind Pernoldus mind Hanthaler hitelét tökéletesen lerontották, úgy hogy Wattenbach Vilmos Hanthalert határozottan hamisítónak bélyegzi, s az egészet „Hanthalersche Fälschung“-nak nevezi.³

¹ Horváth Mihály, Magyarország Történelme 3. kiad. II. köt. Pest 1871. 53. l.

² Hanthaler Fasti Campililiorum I. köt. 2. r. 1312. l.

³ Deutsche Geschichtsquellen im Mittelalter Berlin 1858. a második függelékben, Verzeichniss alter und neuer Fälschungen, 446. lap.

Lilienfeldi Ortilónak a bécsi udvari könyvtárban találtató, és Pernoldussal összefüggő kéziratát, Blumberger, Chmel, Endlicher, Kaltenbäck és Kopitar már a harminczas években koholmányának, vagyis „in die Augen fallende Impostur“-nak találták, úgy, hogy „Ortilo von Lügenfeld“-nek nevezték. Palaczky Ferencz a cseh tudományos társaság történelmi osztályának 1841. október 28-ki ülésében ezen vizsgálatokat Pernoldusra is kiterjesztette, és hat érvvel ennek hitelességét is semmivé tette. Kimutatta t. i. hogy Hanthaler Pernoldusnak két levélből álló kéziratát állítólag egy XV. századi Codex közepébe kötve találta; — hogy ezen két levélben oly hibák fordulnak elő, melyeket egy XIII. századi kronikás soha nem tett, nem tehetett volna, s hogy a hamisítás mindenki előtt, ki ama kor történetében csak némileg járatos, azonnal szembe tűnik.¹

Még erősebben nyilatkozik Wattenbach.² Szerinte az egész elbeszélés a Lejta melletti ütközetről nem egyéb tévesztésnél vagyis csalásnál (Betrug), mely csak addig állhatott meg, míg a Pernoldusféle krónikát hitelesnek tartották.³ — „Hanthaler hat die ganze Darstellung und Auffassung des österreichischen Zwischenreichs durch seine Erdichtungen in die grösste Verwirrung gebracht.“⁴ Továbbá „Gegenwärtig ist es nun wohl ziemlich anerkannt, dass der Pernold nebst mehreren anderen Chroniken von Hanthaler zur Unterstützung seiner Hypothesen fingirt und unterschoben ist. Die ganze Geschichte Oesterreichs unter den Bambergern ist durch diese Fabrikate und falsche Privilegien entstellt und verunstaltet.“⁵

Ennek folytán az ausztriai történet egyéb kútfeje nagyobb szorgalommal újból átkutatva lévén, az eredmény az, hogy az újabb ausztriai történetíróknál a Lejta melletti

¹ Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1841. és 1842. Prága 1843. 29. sk. II.

² Der österreichische Freiheits. (a bécsi akadémia „Archivum“-ában) VIII. köt. 77. sk. II.

³ U. o. 105. l.

⁴ U. o. 106. l.

⁵ U. o.

ütközetre és Frigyes herczeg halálának módjára nézve bizonyos határozatlanság mutatkozik: „Es war am 15. Juni — mond Krones legújabb munkájában¹ — als der Herzog, nachdem er den Feind im ersten Anprall geworfen, den Tod fand; die Einen sagen von feindlicher Hand, die Andern von der Waffe heimlicher Gegner im eigenen Heere.“²

A mi már ezen ütközet kérdését a hazai kútfők áttanulmányozása után illeti, mindenek előtt azt kell constátálnunk, hogy minden jelenség szerint a Frangepán család tagjai közül az ütközetben egyik sem volt részes. Mert nagy számú okmányaink vannak, melyek szerint azok, kik ezen ütközetben kitüntették magukat, jutalmat nyer-

¹ Krones Ferencz, Handbuch der Geschichte Oesterreichs I. köt. Berlin 1876. 630 l.; — és Grundriss der österreichischen Geschichte Bécs 1882. 274. l.

² „Do zogten sie herfür mit ritterlicher Chlfr, durch Osterfried wart der Fürst erslgen.“ Chronicon antiquum de finibus Austriae et Styriae (Rauch Adrian Rerum Austriacarum Scriptores I. köt. Bécs 1793. 373. l.) — „Bellum movit contra Belam Regem Hungariae, et victoria potitus dubium est utrum ab amicis vel inimicis circa oculum cuspidis vulneratus interiit anno 1246.“ Chronicon breve Australe (Pez Hieronymus, Scriptores Rerum Austriacarum Lipse 1721. I. köt. 686. l.); — „Victoria potitus, nescio quo casu miserabiliter occiditur.“ Chronicon Mellicense (U. o. I. köt. 240 l.); — „Dux Austriae vel a suis vel ab hostibus (sicut dubitatur) fuit interemptus. Chronicon Salisburgense (U. o. I. köt. 359. l.) „Fridericus post triumphum contra Belam Regem Hungariae, a propria familia dolose est occisus.“ Anonymi Leobensis Chronicon (U. o. I. p. 805.); — „Fridericus a suis perfoditur. Johannes Victoriensis Chronicon (Böhmer J. F. Fontes Rerum Germanicarum I. Stuttgart 1843. 281. l.) — „An dem Wasser genant die Leitha, an Sant Veitstag, als man zalt nach Christi gepurd MCC. und VLVI. Jar, und (Hertzog Fridrich) löblich Sig an dem bemelten König (IV. Béla) un den Hungern erlangt, ward Er mit ainem Spies durch das Angesicht gerant, dass Er von seinem pferd kam, und ertret ward; und ist an zweifel, ob er von veinten oder von freunden seines lebens beraubt worden seg.“ (Tabulae Claustro Neoburgenses, Peznél id. m. 1028. V. 3. Pez id. m. I. köt. 532. 576. 694. 819. 1218. II. köt. 397. 404. 724. II. — Rauch id. m. I. köt. 147—483 II. II. köt. 247. l. stb. Arról, hogy egy Frangepán megölte volna Frigyes herceget, vagy csak jelen lett volna az ütközetben, sehol nincs szó.

tek; de olyan egy sínes, melyből azt lehetne kiolvasni, hogy valamelyikök a Lejta mellett 1246. harezolt volna; noha ezen időből sok az okmány, mely a Frangepánokról és ezek érdemeiről szól.

A magyar seregnek, vagy legalább előesapatának vezére — mint látszik — Rosztizlaw galieziai herezeg és IV. Béla király veje volt; a mit onnan lehet következtetni, mert a királynak az ütközetről ő tett jelentést.¹ A hazai kronikákat, melyek ezen ütközetről csak egész általánosságban tesznek említést,² itt mellőzöm. Olyanokul pedig, kik az ütközetben magukat kiválólag kitüntették az okmányok szerint névszerint Ernei királyi főlovászmester³, és Miklós, István ifjabb királynak tárnokmestere;⁴ továbbá Fülöp és Detre comesek Máténak fiai,⁵ s Kozma és Achilles comesek⁶ említendők; kik mindnyájan — mint a számukra kiadott adománylevelek határozottan mondják — a tatárok ellen is nagy vitézséggel harezoltak már. Kozma és Achilles, a későbbi Szent Györgyi és Bazini grófok elődeiről az is mondatik, hogy Ausztria földjét Bécsig foglalták el. Ezekén kívül Lónya és Gyurke Lászlónak fiai,⁷ Bertrand comes,⁸ Benedek comes,⁹ Herbord

¹ Egyik 1255-ki okmányban, melylyel „Andreas filius Thomae érdemeit jutalmazza, IV. Béla király ekkép szól, hogy „idem Andreas sub Nova Civitate iuxta fluvium Saar (Lejta) primus omnium impetum faciens, quendam militem Theotonicum venientem contra se impetuose, eiectione cum lancea de dextrario militariter interfecit: sicut nobis per Radizlaum Ducem Gallicae carissimum generum nostrum, et alios Regni nostri nobiles plenius est velatum“ (Fejér Cod. Dipl. Hung. IV. köt. 2. r. 214. l.). — A „Rex Rusciae“-t említi a Chronicon Lambarense is (Rauchnál id. m. I. köt. 483. l.).

² Simon de Kéza (Endlichernél) *Rerum Hungaricarum Momenta Arpadiana* San-Galli 1849. 119. l.), a képes Chronicon, a budai Chronicon (ed Podhraczký Budán 1838. 201. l.) Thuroczy II. r. 74. fej.

³ Fejér Cod. Dipl. Hung. IV. k. 2. r. 92. l.

⁴ U. o. IV. köt. 2. r. 51. l.

⁵ U. o. IV. köt. 1. r. 287. l.

⁶ U. o. IV. köt. 2. r. 388. 390. ll.

⁷ U. o. IV. köt. 1. r. 392. l.

⁸ U. o. IV. köt. 2. r. 427. l.

⁹ U. o. VII. köt. 2. r. 27. l.

comes Oslnak fia (Ostffy)¹ Endre comes Tamásnak fia,² Miklós Stefandnak fia,³ és több más tűnt ki; s mindezek nevezetes adományokkal lettek jutalmazva, miként ezt a korunkra jutott okmányok tanúsítják.

Az ütközet részleteire nézve a király hol az mondja: „proelium in quo ipse Dux (Fridericus) armis percussus diem clausit extremum“ (Miklós tárnokmesternél 1249.); hol „ubi Dux Fridericus est interemptus“ (Lónya és Gyurke László fiainál 1245; stb. — hol „in quo idem Dux nostris viribus est interemptus“ (Bertrand comesnél 1257.) Talán az utóbbi kitételből azt lehet következtetni, hogy az ausztriai herezeg magyar fegyver alatt esett el. Azonban az, hogy kinek fegyvere által, itt sem mondatik.

IV. A Frangepánok mint hatalmas jószágbirtokosok.

A Frangepánok, a család virágzásának korában, kiválólag Horvátországban, azonban Magyarországon is számos és terjedelmes uradalmak és jószágok birtokában voltak; úgy, hogy őket hazánk leghatalmasabb dynastái közé kell sorozni. Másutt, névszerint Karniolában, Karinthiában és Styriában birt javairól, itteni feladatomnál fogva, közelebb nem szözlök.

Birtokuknak gyökere *Veglia* szigete volt. Azonban ennek már jogi minősége sok kételynek volt tárgya.

Velencei írók ugyanis — a család azon felfogással szemben, hogy *Veglia* ősi és magában álló birtoka volt⁴ — azt állítják, hogy ezen sziget kezdettől fogva velencei feudum lett volna,⁵ s hogy ezen minőségét tartotta meg

¹ U. o. IV. köt. 2. r. 33. l.

² U. o. IV. köt. 2. r. 313. l.

³ Hazai Okmánytár VI. köt. 44. l.

⁴ „Diretto dominio“. — Vinciguerra Antal emlékiratának kifejezése szerint (Solitro V., Documenti storici sull'Istria e la Dalmazia I. köt. Velence 1844. 11. l.)

⁵ Ritter Pál, Kerchelich Boldizsár, és más horvát írók már régen ezen állítás alaptalanságát mutatták ki. Kerchelich, De Regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae Notitiae praeliminares, Zágráb (év nélkül) 209. 216. 294. stb. ll.

folyton folyva később is, míg 1480. ehhez képest jogilag végrehajtás útján a családtól elvonva, s a köztársaság és kormányához csatolva volt.¹

Bármit tartsunk is mindazonáltal a szigetnek előbbi állásáról; annyi bizonyos, hogy a velencei köztársaság az 1358-ki jádrai békekötés alkalmával, valamint egész Dalmatiáról és a dalmatiai szigetekről, úgy a quarneroi szigetekről, és névszerint Vegliáról is I. Lajos király és a magyar korona érdekében lemondott,² úgy hogy — mikor a köztársaság azt 1480. ismét elfoglalta — csak erőszakot követett el, melyről Mátyás király méltán panaszkodhatott.³

¹ Lásd Vinciguerra Antal a velencei köztársaság titkárának (segretario della repubblica), ki emek nevében 1480. birtokba vette, ezen alkalommal készített emlékiratát. (Solitro id. m. 3—73. ll.)

² „Nos — úgy mond Dellino János velencei doge az 1358-ki békeokmányban — et Communitas Venetiarum contenti fuimus renunciare et effectualiter renunciamus de facto in manibus suprascripti Regis (Ludovici I. Regis Hungariae) et suorum successorum nomine toti Dalmatiae, a medietate scilicet Quarnarii usque ad fines Duracij omnibus civitatibus, terris, castris, insulis, portibus et juribus, quae habuissimus et tenuissimus, habebamus et tenebamus in eisdem quoquo modo, et specialiter civitatibus Nonae, Jadrae, Scardonae, Sibeni, Tragurii, Spalati et Ragusii in Terra firma existentibus; item civitatibus et terris adiacentibus, videlicet Cherso, Vegliae, Arbo, Pago, Brachiae, Lesinae, Cursulae, cum insulis earundem, cum omnibus pertinentiis et utilitatibus earundem“ stb. (Fejér Cod. Dipl. Hung. IX. köt. 2. r. 656. l.)

³ „Profecto dolemus, — így ír Mátyás király a bíbornokok collegiumához — Nos post multos et assiduos labores, quos sine intermissione pro fide Catholica et pro defensione Christiana suscipimus, saepius a Sanctissimo Domino Nostro, a quo aliam gratiam mereremur, conturbari, et antequam justitia nostra cognoscatur, Sanctitatem Suam in aliorum transire sententiam. Quemadmodum fecit de Insula Veglia, qua a Nobis usque per Venetos occupata, omnem illis favorem Sanctitas Sua contra Nos ostendit, et, Nobis inauditis, aliorum suggestionibus inclinata est. Quod quidem, sicuti credimus, non fecisset, si Sua Sanctitas nostram imprimis justitiam audivisset. Et speramus, quandocunque justitiam nostram cognoscet, aliam de Nobis opinionem concipiet, spretaque suasionem contraria, justitiae aequitque consuetudinea iudicabit.“ Epistolae Mathiae Corvini Regis Hungariae Cassoviae. IV. rész 54. l.

A Frangepánok pedig ezen időtől fogva Veglia szigetére hatalmat többé nem gyakorolhattak.

Veglia szigetéhez járult 1193. *Modrus* vármegyének területe, melyet III. Béla király Frangepán I. Bertalannak és családjának adományozott,¹ II. Endre pedig 1223. a család részére megerősített; hozzá járulván ugyanazon király adományából Vinodol földje.²

Az egykor a Frangepánok alatt fényes és nagy hírű *Modrus város*, Segna és Zágráb közt feküdt, hegyes vidéken, a tengertől vagy öt mértföldnyi távolságban, egy hegynek alján, melyen a Thersan nevű vár állt.³ Minden körülmény arra mutat, hogy már 1381. a turini békekötés idején nevezetes hely volt, akkor István bán, a fent említett Frigyes, fia Bertalan utáni unokájának birtokában⁴ kinek halála után (1388.) ösesének János bánnak hatalmába jutott.⁵ Ennek örököse volt fia a híres Miklós bán Zsigmond király korában; kinek halála után fiának Istvánnak lett osztályrésze a Frangepán vegliai ága alapítójának, s ez után fiára Bernátra szállt. Ezen idő Modrusnak volt fénykora. A corbmiai püspökség ekkor telepedett által Modrusra; Bernát pedig a várost minden módon emelni igyekezett. Magyarország kereskedelmi útja az adriai tengerhez Segniába, Modruson átvezetett, s ezen útnak a XV. század végén jelentőségét azon egyesség szerint méltatjuk, melyet Frangepán Bernát 1497. Thurzó Jánossal és a Fuggerekkel rézkereskedésökre nézve kötött.⁶ Különben Modrusnak talán legszebb napja volt, mikor Anna ki-

¹ „— totam terram pertinentem ad Comitatum Modrus, cum pertinentiis, et totis redditibus“ stb. Fejér, Cod. Dipl. Hung. II. köt. 292. lap.

² Id. m. III. köt. I. r. 403. l.

³ Farlati Illyricum Satrum IV. köt. 106. l.

⁴ Gataro Endre Istoria Padova (Muratori Rerum Italicarum Scriptores XVII. köt. 761. sk. ll.)

⁵ U. o.

⁶ Wenzel Gusztáv, Okmánytár a Fuggerek magyarországi nagykereskedése és részvállalatának történetéhez. Történelmi Tár 1882 634. lap.

rállyé II. Ulászló király neje Franciaországból Magyarországra utazván, útja alkalmával 1502. augusztus végén Modrusra is jött, hol Frangepán Bernát által fényesen fogadtatott.¹

Azonban ezen időpont jelzi egyszersmind a török veszély közeledését, mely Modrusnak elpusztulását vonta maga után. Már 1502. szeptemberben a törökök ellen rendkívüli intézkedések találtattak szükségesekeknek, hogy a Modrusból Zágrábba való utazása alatt a királyné személyes biztonságáról gondoskodva legyen. Fokról-fokra emelkedett ezután a veszély, s kiválólág Jaicza megbukása után (1528) a törökök elárasztották ezen vidékeket. Modrust is elfoglalták és pusztították, mely nem volt többé képes a szenvedett károk után ismét előbbi állapota szerint helyreállni. Bonbardi Mihály a XVIII. század kezdetén Modrusnak igen szomorú képét tárja fel előttünk;² s Riecpatus Fülöp szerzetes, ki ugyanazon század közepén ezen vidéket beutazta,³ és

¹ „La dite dame (a királyné) avoit passé par la ville de Modrusce appartenant au comte Bernardin, auques lieu avoit este bien recevé“. A királyné utazásának francia leírója Történelmi Tár XXIII. köt. 100. l.; Wenzel Gusztáv II. Ulászló király házassági élete; Századok 1877. 751. l.

² „Dum (Modrusa) Nobilibus Veglac sive Frangepanibus, quibus a Bela IV. tradita fuerat, pareret, elegantibus aedificiis vestustatis suae praerogativam ac decus non male tuebatur“. Subinde vero bellorum temporisque injuria prope eversa paucas duntaxat domos, tamquam primaevi sui honoris vestigia, reliquias habuit“. Topographia magni Regni Hungariae, Bécs 1718. 195. l.

³ „28. Octobris perveni Modrussam, civitatem olim, quae sedes erat Episcopi, ac deinde a Turcis deletam. — — — Castrum in eminenti positum meridiem respicit, inhabitatum est et dirutum; murorum tamen adhuc assurgunt reliquiae. Sacelli, quod inibi fuit, nulla memoria, nullumque nomen apud incolas. Idem castrum utrinque descendentibus moenibus civitati conjungitur, in planicie sedenti, et ad septentrionem respicienti, suis itidem moenibus, quae praedictis adhaerent, circumdatae; haecque moenia adhuc integra extant, ut etiam portae duae, quae ad orientem altera, altera ad occidentem respiciunt. Penes civitatis muros ad septentrionem jacent rudera cathedralis antiquae ecclesiae, quae Sancti Marci Evangelistae titulo ornabatur; et prope eandem attolitur turris campanaria, quae vix

Farlati egyháztörténeti művében¹ hasonló értelemben nyilatkoznak. A horvátországi határörvidéknek szervezésekor az Ogulini ezred területéhez csatoltatott, és egy század kerületének lett főhelye; azonban egy 41 házból álló falunál nem egyéb.²

Harmadik helyen *Vinodol* vidéke említendő (terra Vinodol),³ melynek elég pontos leírását az 1280-ki vinodoli statutum tartalmazza.⁴ Ezen statutumnak bevezetése az egyes várakat és városokat sorolja elő, melyek abban fekvettek: t. i. Novigrad, Ledenitze, Bribir, Grizsam, Drivenik, Hrilin, Buccari, Tersat és Grobnik. Ezen helységek küldöttjei egybegyűlvén megállapították a vidék statutumát.

Ezekhez járul *Segunia* város, melyet IV. Béla király 1255. Frangepán Frigyes és Bertalaunak és utódjaiknak adó-

aliquam injuriam a Turcis et a tempore passa est; at aere campano caret, seu a Turcis erepto, seu a Christianis in alium locum traducto, aut usum converso. Post vertendo ad septentrionem sequitur Episcopium, cujus muri partim adhuc vigent, sed ita attenuati, ut nullam antiquae majestatis praeseferat formam. Templum huius urbis, quorum extant seu rudera seu memoria, sequentia sunt: SS. Trinitatis, quae est de praesenti ecclesia parochialis; — — S. Stephanus — —; S. Helenae — —; S. Antonius — —; secus hanc ecclesiam jacent rudera cuiusdam monasterii* stb. Farlati Illyricum Sacrum IV. köt. 106. l.

¹ Farlati Illyricum Sacrum IV. köt. 107. sk. II.

² „Modruss Hauptmannsposten, ein Dorf von 41 Häusern und 399 katholischen Einwohnern, mit einem ganz verfallenen Bergschlosse. — — Auf einem hohen, steilen und freien Berge sind Ruinen von dem uralten Schlosse Modruss, und unterhalb am Fusse des Berges Spuren von einem einst dagewesenen Städtchen anzutreffen. Gegen Osten war dieses Schloss mit einem viereckigen Thurm und gegen Westen mit Redouten zur Defension versehen. Dieses Städtchen, so am Fusse des Berges lag, hatte die Kommunikation mittelst zweier rechts und links des Berges hinaufgezogenen Mauern, und die Stadt war auch mit Mauern und Thürmen versehen“. Fraas Ferencz Gyula, Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze; Zágráb 1835. 291. l.

³ Fejér Cod. Dipl. Hung. III. k. I. r. 403. l.

⁴ Mazuraich Antal a „Kolo“ című horvát folyóiratban III. könyv. Zágráb 1843. 50. sk. II. — Magyar fordítással Wenzel, Árpád-kori Új okmánytár IV. köt. 384. sk. II.

mányozott: t. i. „quandam civitatem nostram circa litus maris existentem, Segniam vocatam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, simul cum tributo seu theloneo, et aliis circumstantiis, et in eadem libertate, sicut nobis servire consueverat.¹ Ezen időtől fogva a Frangepánok birták Segnia várost, melynek jogait és szabadságait pontosan és lelkiismeretesen fenntartották. Mátyás király korában mindazonáltal kénytelenek voltak a várost a királynak átadni; annélkül hogy az átadás időpontját és okát szorosan meghatározni képesek volnánk. Csak azt tudjuk, hogy 1468. a város még a Frangepánok birtokában volt,² azonban 1472. már a király birta.³

¹ Fejér Cod. Dipl. Hung. IV. kötet. 2. r. 308. l.

² Ezt bizonyítja a következő okmány: „Nos Stephanus, Doy-mus, Martinus, Georgius, Bartholomeus, Angelus et Nicolaus de Franchapanibus Veglie, Segnie et Modrusse etc. Comites stb. quod nos existentes congregati in nostra civitate Segnie post obitum bone memorie Comitis Sigismundi fratris nostri; considerantes, quod solerti et vigili cura intendere debeamus tam ea, que concernunt et respiciunt tam honorem et felicem statum nostrum, quam etiam commodum et utilitatem huius nostre Civitatis Segnie; comparentibus igitur et se presentantibus coram nobis nobilibus et popularibus dicte nostre Civitatis Segnie, porrexerunt certa capitula per modum supplicationis, et petierunt, et a nobis humiliter supplicaverunt, ut dignemur eos defendere, manutenere et quarentare in suis libertatibus, et secundum jura, consuetudines et statuta Segnie servare, et dicta statuta confirmare. Nos vero stb. (A Frangepán testvérek ezt fogadják) Datum in nostra Civitate Segnie anno Nativitatis Domini 1468, prima indictione die 21. mensis Marci. (7 pecsét alatt; hiteles másolat után.)

³ Nos Mathias stb. quod fidelis noster circumspectus Bartholomeus Bwnyth Judex Civitatis nostre Segniensis nostrum veniens in conspectum, in suo ac totius Communitatis eiusdem Civitatis nostre Segniensis personis nobis declaravit: Quomodo ipsi certas haberent libertates ab antiquo approbatas, quibus semper vsi fuissent. Tamen quia nunc Capitanei et Castellani dicte nostre Civitatis Segniensis eidem civibus nostris huiusmodi libertates eorum violarent et infringere, per quod Civitas ipsa non in modicam ruinam devenisset; igitur supplicavit nobis, ut ipsas libertates eorum harum litterarum nostrarum patrocinio confirmare, et ipsam Civitatem ac

Azt tartom, ezek után nem lehet feladatomban, a Frangepán család birtokának fokenkénti kiterjesztését itt részletesen fejtegetni; s eleget teszek hivatásomnak, ha a család virágzásának korából t. i. Frangepán Miklós bán idejéből e tárgybani kutatásaim eredményét megismertetem röviden. Miklósnak (megh. 1432.) t. i. kilencz fia: János (Hans) Miklós, István, Bertalan, Duym, Márton, Zsigmond, II. János és Endre volt. Ezek közül Endre korán gyermek nélkül elhunyt; s az első született János egy fiúnak Györgynek hátra hagyásával 1435. szintén meghalt. Ezen utóbbival többféle differentiái voltak a testvéreknek, melyeknek elintézése után köztük a család horvátországi birtoka 1449. felosztott. Miután az osztálylevél még eredetiben megvan (az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban lévő részében) ennek adom rövid tartalmát. A magyarországi birtokról oly határozott adataim nincsenek; erről tehát csak ezután fogok szólni, vonatkozással a tudósítás kútféjére. A karnioliai, karinthiai és stayer javakat tekinteten kívül hagyom.

Az 1449-ki osztály alkalmával jutottak:

1. Miklósnak Ozal, Ribnik és Grizán várai, Wegla és Segnia városoknak részével.

2. Istvánnak Modrus mezőváros Therzan várával, s Witan (Wittuin), Grobnik és Dubováz várak, szintén Wegla és Segnia városok részével.

Communitatem eius in ipsis conservare dignemur, ne deinceps aliquorum presumpcio eas infringere auderet: prout iam per ipsos Capitaneos et Castellanos nostros attentatum fuisset. Vnde nos stb. (A király a város privilegiumait és szabadságait megerősíti) Datum Strigonii feria tertia proxima post festum Sancti Mathiei Apostoli et Evangeliste a. D. 1472. Regnorum stb. — Ezen szabadságlevelet megerősítették Corvinus János bán 1492. „datum in Civitate nostra Montis Grecensis die dominico proximo post festum Beate Anne Matris Marie“. — II. Ulászló 1503. „datum Bude feria sexta proxima ante festum Beati Barnabe Apostoli“. — I. Ferdinánd 1528. „datum Strigonii in festo Epiphaniarum Domini“. — Rudolf 1582. Viennae 29. Martii. — III. Ferdinánd 1640. Wien, den 14. Monatstag Martii. — I. József 1706. Viennae 13. Decembris. — III. Károly 1715. datum in castro Laxenburg 28. Martii. A Liber Regiusból.

3. Bertalannak Brinye mezőváros Jaknik várával, Szokol és Thersacz várai, Bihaes mezőváros, Wegla és Segnia városok részével.

4. Duymnak Osternicze, Novum Castrum vagyis Novigrad, Slun és Ledenitze várak, Wegla és Segnia városok részével.

5. Mártonnak Okych, Starigrad, Novi, Brebir, Kothor, Bakar és Thersakt várak, Wegla és Segnia városok részével, az utóbbi a mézárszékkal együtt, mely évenként 300 forintot hozott be.

6. Zsigmondnak Othosacz, Prozor, Werhovina és Dobor várak, valamint Wegla és Segnia városok részei.

7. Jánosnak (Hansnak) Busan uradalma és Hrelin vára, valamint Wegla és Segnia városok részei.

8. Györgynek (I. János fiának) Cettin, Ermes, Lapacz és Baska várak, valamint Ribnik, s Wegla és Segnia városok részei.

A Márton részéről per alatt állott Lippovacz, Pokopki, Komogvina és Kosztanovicz várakra, s a neje utáni jogokra nézve a nevezett Márton azt vállalta magára, hogy mindazt, a mit szerezni fog, még osztály alá fogja bocsajtani.¹

¹ Nos Vitus de Cursula Corbaviensis, Andreas de Durachio Ordinis Minorum Sacro Sancte Theologie Doctor Segniensis, et Franciscus Weglensis Dei et Apostolice Sedis gracia Ecclesiarum Episcopi notum facimus vniuersis presentes litteras inspecturis: Quod cum Spectabiles et Magnifici viri domini Nicolaus, Stephanus, Bartholomeus, Duimus, Martinus, Sigismundus et Johannes filij similiter Spectabilis et Magnifici quondam Nicolaj filij Hans de Frangepanibus Wegle, Segnie Modrusieque Comitibus et Regni Croacie Bani; et Georgius filius condam Hans de eadem Frangepanibus duodecimo die mensis Junii matura et diligenti deliberacione inter se prehabita pari et vnanimi voluntate presentibus nobis nec non et alijs quam pluribus nobilibus viris, quondam possessionariam diuisionem infrascriptam, vtpote Castra, Castella, Ciuitates, oppida, villas et quaslibet alias possessiones in ambitu seu territorio dieti Regni Croacie, et alias vbilibet habitas et existentes, post mortem prefati Nicolai patris dictorum Nicolai, Stephani, Bartholomei, Duimi, Martini, Sigismundi et Johannis, ac Hans patris prefati Georgii fecissent et celebrassent. Tunc primo principaliter prefato Comiti Nicolao castra Ozol, Ribnik et Grisan, ac porcio ciuitatum Wegle et Segnie;

Ezen osztálylevél annál érdekesebb, mert határozott megállapodást képez, melynek alapján a Frangepán család későbbi birtokviszonyai rendezettek.¹ Nem szabad

item *Stephano oppidum Modrussa cum castro Thersan, ac alia castra et castella Wytan, Grobnik et Dubowacz vocata, ac porcio prefatarum ciuitatum Wegle et Segnie; ceterum annotato Comiti Bartholomeo oppidum Brinc cum castro Jaknik, et alijs castris Sokol, Thersacz et oppidum Bihach, et similiter porcio prefatarum ciuitatum Wegle et Segnie; preterea memorato Comiti Duimo, Osternicze, Novum Castrum, Slun et Ledonice, ac recta porcio iam dietarum ciuitatum Wegle et Segnie; antedicto vero Martino castra Okych, Starigrad, Noui, Brebir, Kothor, Bakar et Thersat vocata, et porcio sepfatarum ciuitatum Wegle et Segnie cum macello in eadem ciuitate Segniensi habito, annuatim ad trecentos florenos se extendente; similiter etiam Comiti Sigismundo castra Othochacz, Prozor, Werhouina et Dobor appellata, nec non porcio prefatarum ciuitatum Wegle et Segnie, item Comiti Johanni dominium Busan et castrum Hrelin, ac porcio antelatarum ciuitatum Wegle et Segnie; ac etiam annotato Comiti Georgio filio prefati quondam Hans castra Cetin, Ermen, vna cum Lapacz, Baska et Ribnik, ac porcio iam dietarum ciuitatum Wegle et Segnie; cum cunctis et vniuersis prefatarum, castrorum, oppidorum, ciuitatum (et) villarum vtilitatibus et pertinenijs quibuscumque quouis nominis vocabulo vocitatarum (igy) ad eadem castra, oppida, ciuitates et villas iudice et ab antiquo, prout et quemadmodum prefatus quondam Nicolaus Banus, et annotatus Hans tenuissent et possiderent, nullo contradictore inibi apparente, eisdem Comitibus cessissent et deuenissent in porciones, per eosdem heredesque et posteritatem ipsorum vniuersos tenenda, possidenda pariter et habenda. Voluerunt etiam annotati Comites, et iuramento ipsorum assumpserunt, quod si temporum in processu aliquis ex ipsis sine herodum solacio decederet; tunc de porcione talis decedentis illum, cui minor pars successisset, omnes vnanimiter facerent contentum. Assumpsit insuper ibidem et se obligauit annotatus Comes Martinus similiter medio suo iuramento, quod quicquid temporum in processu iusticia dictauerit pro castris Lippovacz, Pokopki, Komogoina et Kostannicze, et queque per uxorem suam deuoluta fuissent ad eundem, hoc cum fratribus eisdem facere, et post mortem suam ipsis remittere vellet et resignare. Et huiusmodi stb. Datum Modrusie predicta tertia die diuisiones prenotate anno Domini 1449. (Eredetije az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban levő részében.)*

¹ P. o. az 1466. Mátyás király törvényszéke előtt, s 1573. Czobor Imre nádorhelyettes előtt folyt családi perekben az elintézés alapját képezte.

azonban tekinteten kívül hagynunk, hogy nemcsak Miklós bán, hanem fiai is külön, Zsigmond király¹ és utód-

¹ P. o. l. Nos Sigismundus stb. vniuersis, quod quia fidelis noster sincere dilectus Spectabilis et Magnificus Nicolaus Wegle Segnie et Modrussie Comes, Regnorum nostrorum Dalmacie et Croacie Banus ad specialem Nostre Maiestatis requisicionem et complacenciam singularem quatuordecim milia florenorum seu ducatorum auri puri veri et iusti ponderis stb. preter et ultra illos viginti et octo milia florenos seu ducatos, pro quibus alias certa castra nostra et ciuitates infrascriptas, videlicet ciuitatem *Byhigij* cum toto territorio; item castrum *Zokol* cum omnibus tenutis et pertinencijs; castellum *Rypach* cum omnibus pertinencijs; castrum *Choka* cum omnibus pertinencijs; castrum *Ermin* cum omnibus pertinencijs; castrum *Tininiense* cum omnibus pertinencijs; castrum *Laab* cum omnibus pertinencijs; castrum *Werlychy* cum omnibus pertinencijs eius; castrum *Ostrawitza* cum omnibus pertinencijs eius; ciuitatem *Scardone* cum toto territorio; item omnes *Volachos* Regni nostri Croacie; item Comitatus *de Lyka* et *de Politza*; cum omnibus eorundem castrorum, ciuitatum, castellorum et Comitatum districtibus, territoriis, possessionibus, villis, iuribus, obuencionibus, censibus, seruicijs, honoribus et redditibus, qualitercunque ad eadem et easdem de iure et de facto spectantibus et pertinere debentibus vigore aliarum litterarum impignoratarum pignori obligauimus, ad presens Maiestati Nostre et nostris manibus nomine veri mutui accomodauit et realiter per certos suos homines dari fecit et assignari: ideo nos stb. prescripta castra et ciuitates, puta ciuitatem *Byhigij* stb. (mint fentebb) memorato Comiti Nicolao, ac suis heredibus et sobolibus, sicut prius pro prenarratis 28,000 florenis auri; sic et nunc ultra predictorum 28,000 florenorum auri summam, denuo et ex nouo pro prescriptis 14,000 flnis stb. (összesen 42,000 aranyforintért) pignori duximus obliganda stb. Datum Newrenberge feria sexta proxima post festum Pasche Domini anno eiusdem 1431. stb. (Eredetije bőrhártyán a királynak függő pecsétje alatt, a főmélt. hg. Eszterházy család levéltárában).

2. „Nos Sigismundus stb. vniuersis; quod quia fidelis noster sincere dilectus Spectabilis et Magnificus Stephanus Wegle, Segnie et Modrussie Comes, Regnorumque nostrorum Dalmacie et Croacie Banus in nostris obsequijs proxime preterito et presenti annis in Lombardie, Tuscie, Italieque, ac in urbe Romana, tandemque in his Alamanie partibus, una cum Nostra Celsitudine cum decenti et notabili sui et suorum status apparatu hinc inde procedendo, Maiestatique Nostre cum sumppe fidelitatis constancia stb. grata et nobis valde utilia obsequia impendendo, notabilem pecuniarum quantitatem dinoscitur exposuisse, que quidam pecuniarum summa, licet satis ad aliorum se extendat, in aliqualem eiusmodi expensarum stb. sortem

jai által többször nevezetes adományokban részesítettettek még.¹

Látjuk ebből, hogy a Frangepán család birtokai a XV. században nyugatról kelet felé a tengertől Horvátország azon részeig, mely később a törökök hatalmába kerül-vén Török-Horvátország nevezete alatt Boszniával összkapcsolatott; s éjszakeről dél felé Likaig, sőt Dalmatiában is

stb. easdem expensas ad summam 3,000 florenorum seu ducatorum auri puri ascendere et se extendere decernentes stb. certa castra nostra et ciuitates infrascriptas, videlicet ciuitatem *Bihigij* stb. (mint az előbbi okmányban) per Nostram Maiestatem dudum condam Spectacili et Magnifico Nicolao stb. genitori ipsius Comitis Stephani Bani, dum vixit, suisque heredibus pro summa 42,000 florenorum stb. pignore tradita et obligatas, sepefato Comiti Stephano Bano, et fratribus suis carnalibus eorumque heredibus, ultra huiusmodi summam 42,000 florenorum seu ducatorum auri etiam pro premissis 3,000 florenis, quorum omnium simul computata summa facit 45,000 florenos seu ducatos auri pignori duximus obliganda stb. Datum in nostra Imperiali ciuitate Basiliensi sabbato proximo ante festum Beatorum Fabiani et Sebastiani Martirum anno Domini 1434^a stb. (Eredetije bőrhártyán a királynak függő pecsétje alatt az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban lévő részében) stb. stb.

¹ P. o. l. „Nos Mathias stb. Quod ipse Comes Stephanus (filius Comitis Nicolai Bani de Frangepanibus) stb. preclarus miles et venerabilis Comes integerrima fide deuotisque obsequijs predecesso-ribus nostris Regibus Hungarie stb. (et) condam inclito genitori nostro, qui hoc Regnum nostrum gubernabat, adherens, obtemperare ei veluti gubernatori et tutori Regni simul et complacere nunquam recusauit stb. Demum tempore intermedio stb. Postremo cum pridem Sanctissimus Dominus noster Papa Pius Secundus condolens afflictis rebus fidei Mantue dietam omnibus Regibus et Principibus katholi- cis indiceret, ipse Comes Stephanus onus legacionis nostre in per-sona nostra et totius Regni nostri in se libens suscepit, et non par- cendo persone et rebus suis cum alijs legatis nostris sibi iunctis iuit ad dietam ipsam, que fere per decem menses tenebatur, cum ingenti apparatu, vbi decus nostrum et totius Regni nostri fuit stb. Vt igitur stb. possessiones seu villas *Tholich*, *Zwetho*, *Icanczy*, *Babinagora* et *Gubehaue* vocatas in Comitatu Zagradiensi et in confinibus Comi- tatus Modrussiensis adiacentes, quas quedam nacio *Tolich* sic dicta inhabitare dicitur, sub illis seruicijs, cum quibus Regibus Hungarie ipsa nacio *Tolich* seruire teneretur; dummodo eadem nacio non sit de condicione nobilium, prefato Comiti Stephano, et per eum Spec- tabili et Magnifico Bernaldino filio eius, similiter Segnie, Vegle et

Scardonáig és Poglizzaig terjeszkedett.¹ S noha csak részben képeztek egy folytonos és magában elzárt kerekded egészet, hanem a jelzett igen nagy területen gyakran szét-szórva mások birtokával vegyesen fektüdtek: összesen mégis oly nagy terjedelemmel bírtak, hogy egész fejedelemségnek beillettek volna. Azért Begna Simon modrusi püspök, mikor az ötödik laterani zsinaton tartott beszédét, kinyomatta és Frangepán Bernátnak ajánlotta, ezt méltán „Princeps Illustris“-nak ezímezhetette. Itt azonban egyszersmind tekintetbe veendő, hogy ezen területen részint igen hatalmas birtokosok javai fektüdtek p. o. Likkát és Corbaviat a hatalmas Carlovich család; Ostroviczát, Blagajt stb. más előkelő családok bírták, részint p. o. Poglizza és Scardona szabadalmazott közönségek voltak stb.; hogy Zsigmondnak 1432-ki okmánya nem adomány, hanem csak inscriptionalis levél, s hogy a Frangepán ház későbbi birtoka közt az ezen okmányban nevezett várak csak része említetik. Úgy látszik tehát, hogy itt sajátos körü-

Modrusse Comit, ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis dedimus, donauimus et contulimus stb. Datum Agrie in festo Dni-
sionis Apostolorum anno Domini 1460“ (Eredetie bűrhártyán, a királynak alól oda nyomott pecsége alatt, az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban lévő részében).

2 „Mathias stb. quod quia fidelis stb. Spectabilis et Magnificus Martinus de Frangapanibus Segnie, Wegle et Modrusse Comes castrum *Kruppa* vocatum pariter cum omnibus vtilitatibus et pertinencijs eiusdem, quod ipse alias a manibus Theotonicorum redemisset, quodque ex post eidem pro certa summa pecuniarum summa inscripseramus, nobis libere sine omni solucione reddidit et assignauit stb. (azonkívül Kosztanicza, Stenichnak és Lippovacz várát halála után a királynak átengedte. Ezeknek fejében) Castra *Scraad*, *Kladussa* et *Osztheryecz* vocata, et castella *Gradeez* et *Komogojna* appellata; et oppidum *Lippa* vocatum (neki új adomány ezimje alatt adományozza) Datum in Alba Regali feria quinta proxima post festum Pasche Domini anno eiusdem 1464“. stb. (A VI. nonas Julii 1464. kelt adományi privilegium az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban lévő részében.)

¹ A Frangepán család XV. és XVI. századi okmányokban a fent említetteken kívül időszerint még több más birtokról is van szó. Ilyenek névszerint p. o. Drevenyik, Zthenychnak, Rakonok, Medvevár, Thowakap, Klinch, Zveclay, Lwkadol, Ogulin, Zkrad, Mlacha stb. várak és uradalmak.

ményekkel állunk szemben, melyeket csak Horvátország és Dalmatiának még kellőleg fel nem világosított vármegyerendszerének természetéből lehet megmagyarázni.

Csak általános felfogás szerint tehát emelem ki, hogy a Frangepán család fent jelzett horvátországi birtokának virágzó kora a XV. század volt. Akkor több vármegyének adott területet, melyek a horvátországi vármegyék közt tekintélyes helyt foglaltak. Ilyenek voltak Modrus, Segnia, Hlivno, Geezke vagy Gaezka, Cetin, Brebir, Busan, Hotes, Lika, Plasi és Zokol vármegyék stb. Vinodoli is ilyennek lehet tekinteni, noha közönségesen „terra Vinodoli“-nak neveztetik; ellenben Vegliát ezen szempont alá helyezni nem lehet. Pesty Frigyes „Az eltűnt régi vármegyék“-ről irt jeles munkájában is ezeket csak ilyen név alatt említhette.

Különben az 1449-ki osztálynak czélja nyilván az volt, hogy Miklós bánnak horvátországi óriási birtokában annak minden örököse részesíttessék; hogy azonban ezek a jelzett minőségben tovább is egyértelműleg a család érdekében működjen, egymást támogassák, és az összes család hatalmi állását fentartsák. Lesz még máskor alkalom az ennek folytán beállt eseményekről tüzetesen szólni. Itt csak azt emelem ki, hogy Miklós bán fiai közül a János, Miklós, Márton és György által alapított családok fiágban még a XV. században kihaltak, elvégre a többieknek családjai négy ágga alakultak; t. i. a vegliai, szluini, cetini és tersakti ágga, István a szluini ágból a XVI. századnak második felében, mikor a török veszély tekintetéből a királyi katonaság Szluin várát megszállta, a Szluini ágat Ozali ágga akarta ugyan átalakítani,¹ mivel azonban

¹ Frangepán István a báni szék ítéletének folytán 1558. „sabbato in profesto dominice Quasimodo“ s a következő napokon Schytharóczy István báni ember s István „presbyter de Dombo“ zágrábkáptalani bizonyossága által zágrábmegyei birtokában határjárást tartatván, az erről készült okmány azért is bír érdekléssel, mert a Frangepán család akkori birtokállapotáról némi felvilágosítást nyújt. Az akkor már Zágráb vármegyében fekvő uradalmak voltak: *Rybnyk*, *Novigrad*, *Lyppa*, *Zvechay*, *Zkrad* és *Ogulin*. 1. *Rybnyknél* talál-

fiörökös nélkül elhalt, sőt — mint látszik — házasság sem volt, ezen tervnek eredménye nem lett.

tott „castrum Rybnyk muratum, oppidum Rybnyk, Judicatus Grychy, villa Gwoliwech, Judicatus Sakanya, villae Bwkowacz, Brod, Iwrowo, Myssyney, et Bryhowo, villa Kwhanywech et Radenychy, Judicatus Prawtyna, Judicatus Paka et Mwssanezy, Judicatus Kwnychy, ad quem pertinent tres villae Modrwsposhok, Arthymychy et Jalkowezy“. — 2. *Novigradhoz* tartozott „Castrum Novygrad supra aquam Dobra muratum; Judicatus Kwska Zocchia, Judicatus Zlatnye Thachne, villa Zlatnye plemenytche, Judicatus Dobrowochka“. — 3. *Lyppahoz* tartozott: „Castrum Lyppa lapideum muratum magnum habet turrin; nemo habitat in eo, sed coeptum est aedificari; oppidum ibidem vile sub castro et villa Gradische. Dempis praescriptis universae dieti castri pertinentiae sunt omnino desertae, quas propter earum desertationem ac timorem Turcarum mensurare non potuimus“. — 4. *Zwechay* tartozékai: „Castrum muratum Zwechay; villae Swpezy, Babyngora, Zalaycha, Brood, Zentywanacz et Gerdanezy in toto cum 38 sessionibus populosis; communitatem nullam habent, qua uti possent, licet haberent communitatem ultra aquam Mresnyeza, sed totaliter desertam; et neque deambulare eo audent metu plagiariorum et equorum Turcarum“. — 5. *Zkraadnál* találtatott: „Castrum Zkraad penes aquam Korana muratum satis amplum, sed in certa parte desertum; oppidum satis vile et desertum; Judicatus Chewychy, Judicatus Janach“. — 6. *Ogulin* tartozékai: „Castrum Ogulin muratum; ad rationem Regiae Maiestatis sunt in eo: Oppidum Ogulin, ubi homines oppidani 20, aliae oppidanae personae 17 cum magno timore resident. Possessiones Greberk et Zgwlicze“. —

A család egyéb uradalmi közül is néhány az itt jelzett okmányban mellékesen következőleg említetik: 1. *Modrus* „Castrum Modrusa Regia Maiestas possidet, et servitores Suae Maiestatis sunt in eo 20; colonus nullus est“. — 2. *Klyuch* „Castrum Klyuch Regia Maiestas possidet, servitores 22“. — 3. *Jezenyce* „Castrum Jezenyce Regia Maiestas possidet, servitores 40“. — 4. *Plaaz* „Castrum Plaaz est totaliter desertum“. — 5. *Wythun* „Castrum Wythun est totaliter desertum“. — 6. *Thorowzkapeth* „Habuit aliquas pertinentias; nunc autem totaliter est desertum“. — 7. *Lukowdool* „Castrum Lukowdool lapideum non habet puteum; exiguae pertinentiae“. 8. *Brood in Kupa* „propinquum ad montes maritimos. Pertinentiae Brood et Morawyeza; magnam provinciam habuerunt, sed sunt desertae“. — 9. *Ozyenyce et Gerowo* „ubi sessiones 30, homines 17 propter metum Turcarum. Habet satis montium prope usque ad mare; sed tamen nullam utilitatem miseri homines accipiunt, praeter si aliquis glires capere potest; quia plagiarii Turci, et etiam equites Turcae montes ipsos rapiunt et abducunt miseros homines“. (Az országos levéltár kincstári osztályának Zágrábban őrzött részében lévő okmány kivonata.)

Az eredetileg oly terjedelmes birtok azonban a családbéliek közt sok egyenetlenségnek és pernek is volt tárgya; s azonkívül a család időről időre szintén nem esékely veszteségeket szenvedett. Mindamelllett a XVII. század előtt a családnak tekintélye nem volt megingatva.

Azon események, melyek a Frangepán család birtokának szétbomlását, és egészen más formák szerinti rendezését eredményezték, igen sokfélék voltak, s a XVI. és XVII. század történetének tárgyai. A család és egyes tagjainak sorsáról itt nem szölok. De a birtokra nézve az eseményeket hármias irányban kell felemlitenem: *a török invasio és pusztításnak; a keresztények ezen vidékekre menekülésének; s a katonai határörvidék alakulásának szempontja alatt.*

A török betörések t. i. ezen vidékeken az 1467. évvel kezdődtek, a mikor a törökök először Corbaviát pusztították; s azóta gyakran ismételtetvén, nemesak sok károsodással és pusztulással jártak; hanem a területnek nagy részét, és névszerint a Frangepánok számos várát és javait is a török uralom alá juttattak. Noha pedig a törökök kezdetben még erős ellentállást tapasztaltak; — mégis már 1469. Carnioliába Möttling-ig, 1478. Frianl-ig jutottak; s noha 1484. Frangepán Bernát egy 17,000 főnyi török csapatot, mikor rabolva és pusztítva Carnioliából visszatért, fegyverrel szétverte és megsemmisítette: mégis nem sokkal később a törökök Blágaj, 1521. Ostrovicza és ezután Bech várát foglalták el. A helysúlyosabb csapás mindazonáltal Horvátországra nézve volt Jajczának megbukása (1528); mert ezóta a törökök annak egész területet tűzzel és vassal árasztották el, melynek várai nagyobbára vagy elpusztultak, vagy királyi őrséget befogadni voltak kénytelenek.

A *keresztények* ezen vidékekből, melyeket a törökök elfoglaltak, biztosabb helyekre való *menekülésének* két korszakát kell megkülönböztetni. *Ezeknek elseje* az egész XVI. századot s a XVII-iknek több mint felét foglalja magában. A Frangepánok birtoka — mint láttuk — ezen időben roppant pusztítást szenvedett, a várak nagy része romokba dőlt, a lakhelyek megsemmisültek, s a régi nép-

ség kiveszett. Új lakosok kezdtek ezen időben, gyakran nagyobb csapatokban is a törökök által elfoglalt vidékekből bevándorolni, s ezekből alakultak az u. n. uszkokok, kiknek a XVII. század elején nagy híre volt, kik azonban a Frangepánokkal semmi viszonyban nem álltak. Ettől kell megkülönböztetni azon bevándorlást, mely Budának 1686-ban történt visszafoglalásától fogva a karlovitzi békekötésig (1699) valamint Magyarország, úgy Horvátország történetében nagy fontossággal bírt. Az új jövevények csaknem kizárólag görög-keleti hitűek voltak, s bevándorlásuk ezt a Frangepánok régi birtokain is, melyek előbb — lehet mondani — tisztán katolikusok voltak, nagy tekintélyre emelte.¹

Végre a horvát katonai határvidéket illetőleg általában megjegyzendő, hogy annak alapítása és rendezése a Frangepán család történetével már semmi összefüggésben nincs többé; hogy azonban közelebbi tekintetbe vétele azért itt szükséges, mert területe a Frangepánok egykori birtokának nagy részét foglalja magában, s nem érdeknélküli azon kérdés, mi módon jutott korunkra a család korábbi ottlétének emléke?

¹ „Intra (Diocesis Mndrusiensis) parochias — mond a mult századnak első felében Rieceptus Fülöp szerzetes — degunt plurimi Valachi seu Rasciani, qui triplo excedunt Croatas seu Latinos Catholicos; habentque suos parochos sive popos in Dobrava, Ponique, Moravizza, Gomoria, Ottok, Plaschi, Vrelomrisnizer, Tersich, Polloy, Periasniza atque aliis in locis. Horum locorum curiones obtemperant Episcopo Rasciani ritus, qui vocatur Dames...; isque modo degit in pago Gomoriae, aut etiam Plaschi, unde Episcopus Plasehensis dici solet, ubi sibi aedes non incommoda aedificavit. Gomoriae vero habitat in monasterio Calogerorum sive Basilianorum. Praeest hic Episcopus, quem Vladicam vocant, parochis etiam, qui sunt per Licham atque Corboviam. Ante quinquennium Episcopo proprio carebant, et pro ordinibus aliisque necessariis accedebant ad Episcopum Valachum in Moruzza penes Danubium, qui habet sedem in loco Sceny distante a Quinque Ecclesiis unius dici itinere. Huius autem Metropolitae, aliorum finitimorum Episcoporum est Metropolita... et Patriarcha Pechiensis stb. Venerunt autem ex Regno Bosinae, aliis que finitimis partibus, praesertim vero ex Bihaci Comitatu; neque eorum accessus poterat impediri, erat enim nimia eorum vis; neque in Corbavia homines incolae satis, qui possent ipsos repellere stb. (Farlati Illyricum Sacrum IV. köt. 106. l.)

S erre nézve különösen kell hangsúlyoznunk, hogy a katonai kormány ezen birtokot nem régi virágzó állapotában vette által birtokosaitól, hanem vagy fegyveres erővel foglalta vissza a törököktől, vagy annyira elpusztult, elvadult avagy legalább elhanyagolt minőségben találta, hogy a művelési és művelődésterjesztő munkát egészen újból kellett ott kezdeni. A dolog természetében fektett, hogy a katonai hatóságok ebben céljaikhoz képest eljárak, s tagadhatlan, hogy ezen uton is a nép bizonyos műveltségi színvonalra emeltetett.

Másrészről azonban nem szabad szó nélkül hagynunk, hogy e mellett a Frangepán család virágzó korának maradványai csaknem egytől-egyig elenyésztek, s hogy arról a mi még megvan, alig egyebet lehet mondani, minthogy csak „magni nominis umbra”. Csupán egykori birtokának északi része, mely vagy Zágrábmegyében fekszik, vagy onnan a tenger felé elterül, korunk viszonyainak megfelelő ép állapotban van. Segnia város már csak némi részben tartja fenn régi jelentőségének emlékét. Ellenben elszomódott érzéssel emlíjtük fel, hogy Ottochácson a vár a katonai kinestár használatára szolgáló helyiségeket nyújthatott még; holott a szluini, cettini és brinyei s még inkább a modrusi, plaski, kliucha, ledeniczei, skradi, dabari, jablanaczai és wittuini régi várak, többnyire a körülfekvő helységekkel együtt, romokban fekszenek, s az egykori ottani fény és társadalmi élénkség felismerhető nyomait sem tüntetik fel többé.

* * *

A Frangepánok magyarországi birtokáról csak töredékes tudomásunk van, melynek alapján tehát annak teljes képét előállítani nem vagyunk képesek. Csak például a következőket emlíjtük.

Mindenek előtt itt Frangepán Beatrix szemügyre veendő, Frangepán Bernátnak leánya; előbb Corvinus János lipói és oppelni herceg és horvátországi bánnak, utóbb — ennek halála után — Hohenzollerni vagyis Brandenburgi Györgynek neje. Első férjének nevezetes birtoka volt mind Magyar- mind Horvátországban. Magyarországon birta —

számos más javakkal együtt — Gyula várát Békésmegyében, s Erdélyben Hunyad várát tartozékaikkal,¹ Corvinus Jánosnak 1504. október 12-én történt halála után ezekre nézve lett örököse, s mint ilyen a földesuri jogositványokat gyakorolta.² Hohenzollerni Györgyhez másodszor ment férjhez 1508.; ki ezen alkalommal fogadta, hogy nejének birtokát, el nem fogja idegeníteni.³ Ezen házasság által a Hohenzollerni családnak lett tagja, s mint ilyen, annak nemzedéktáblájában foglaltatik. Meghalt 1510. alig 38 éves életkorában; s eltemetett a gyulai ferenczrendiek templomában.⁴

¹ Ezen várak jegyzékét l. Spiess Fülöp Ernőnél Aufklärungen in der Geschichte und Diplomatie, Bayreuth 1791. 278. és 279. ll.

² P. o. „Nos Beatrix de Frangepanibus Illustris condam domini Johannis Liphthouie Ducis ac Regnorum Dalmacie, Croacie et Slavonie relictæ stb. quod Egregius dominus Emericus Thewrek de Ennynghe castrum nostrum Hunyad vocatum, cum castellis Monosthor, Hatzak et Morsyna vocatis ad idem spectantibus, eorundemque pertinencias, olim apud manus Egregij Johannis Byely in pignore habitum, et per ipsum dominum Emericum, prefato condam domino Johanne Duce etc. domino et marito nostro absente, propriis fatigis, laboribus et expensis in duobus millibus florenis auri redemptum, simul cum universis ipsorum castri et castellorum machinis et ingeniis nostris ac Illustris puelle Elizabeth filie nostre carissime manibus restituit remisitque et effectivo resignavit. Ideo nos stb. (Ennynghe Török Imrét minden további felelőség alól felment). Datum Warasdin in profesto Sancte et Individue Trinitatis anno Domini 1505“. Eredetije papíron a Frangepán családnak alól oda nyomott pecsétje alatt, a mélt. b. Mednyánszky család beczkói levéltárában. — V. 8. Mogyoróssy János, Gyula hajdan és most, Gyula 1858. 31. l.

³ Spiess id. m. 92. sk. ll. közli az ezen házasságra vonatkozó okmányokat. György Őrgróf magát Szent Györgyi Péter országbíró előtt kötelezi arra: „ut ipse Illustrissimus dominus Georgius Marchio bona eiusdem Illustrissime domine Beatrie Ducisse nemini vendere, nec eandem Illustrissimam dominam preter voluntatem suam de Regnis Hungarie extra ducere posset neque valeret etc. Datum in castro Gyula in festo Conversionis Beati Pauli Apostoli anno Domini 1509“. U. o. 95. l.

⁴ Spiess azt mondja: „So viel ist sicher und kann aus Originalurkunden erwiesen werden, dass die Ehe von einer kurzen Dauer gewesen, und die Frau Markgräfin Beatrix im Monath März 1510. schon verstorben gewesen ist. Ich habe vermuthet aus dem Kloster

Frangepán Bernát a vegliai ágból *Dobronyíva* várát is bírta Zólyommegyében, s mikor leánya *Isolha*, Beatrixnak huga *Perényi István* főtátnokmesterhez ment férjhez, többek közt azt ennek adta hozományul.¹

Frangepán Ferencz bánnak a szluini ágból Maximilián király *Szent-Miklós* mezővárost *Beregh* megyében 10,000 rajnai forint fejében 1572. inseribálta.²

Az 1573. a királyi fiscus által Czobor Imre nádorhelyettes előtt Szluini Frangepán bánnak halála után indított háromlasi per irományaiból kitűnik, hogy a Frangepán család szluini ága akkor Sopronmegyében *Lakunpach* és *Lanssér* várait és uradalmait is bírta.³

Vége nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy a Frangepán család leányai, mikor magyarországi főurakhoz férjhez mentek, ezeknek családjába is átléptek, melyeknek

Lepoglawa, wo ihr erster Gemahl Herzog Johann von Liptau sammt dem Sohn Christoph begraben liegt, nähere Nachricht zu erlangen, aber auch daselbst weiss man weder das Jahr ihres Todes, noch den Ort ihrer Begräbniss“ (u. o. 91. l.). S ezen adatban megállapodnak a német írók a legújabb időkig. Azonban Georgius Syrmienensis de perditione Regni Hungarie (Kiadta Wenzel Gusztáv Pest 1857. 44—45 ll.) constátálta, hogy aherezegnő „exalavit de mundo ad patrem nostrum (Gyulán); et ipsam sepellivimus apud monachos cum honore; et etiam pro ea cantavi psalterium cum decem personis scolasticis“ stb. V. 6. Bunyitay Vinceze, A váradi püspökség története II. köt. Nagyvárad 1883. 447. l.; — és id. Mogyoróssy János Gyulai Codex-ét, B.-Gyula, 1882. 22. és 26. ll.) a ki Frangepán Beatrix arcképét is közli.

¹ Horvát István, Verbőczy István Emlékezete II. köt. Pesten 1519. 182. l.

² „Maximilianus stb. considerantes elementer, quod idem Comes (Franciscus Zlunus de Frangepanibus) per eosdem (Turcas) omnibus fere bonis paternis et aviticis, quae alias ampla satis habuit, exutus et privatus, nullum habeat commodum et tutum habitationis et sustentationis suae locum, oppidum Zenth Miklos in Comitatu Bereghiensis“ tartozékaival együtt neki inseribálja. Datum Viennae die 22. mensis Aprilis 1572. (Liber Regius). Ugyanott olvasható a leleszi konventnek jelentése, hogy a statutio „feria quarta in festo Sacratissimi Corporis Christi“ megtörtént.

³ A per irományai őriztetnek az országos levéltár kincstári osztályában Budapesten.

különféle jogaiban is részesültek. Ezen minőségben tehát magyarországi jószágokat is birtak.¹

V. A Frangepánok egyházi alapítványai és jogesítványai.

A Frangepánok nemcsak mint hatalmas földbirtokosok, hanem vallásos buzgóságuknál fogva is nevezetesekek. Ezt — többi közt — számos egyházi alapítványaik bizonyítják, melyeket itt szemügyre vennünk szintén szükséges.

Ezen szempont alatt első helyen *Veglia* szigete emelendő ki, hol a Frangepánok vallásos indulatának nemcsak az ottani püspökség, hanem több kolostor is világos tanújelei voltak. A püspökség² ugyan már 650. említettik a szigetnek történetében, tehát régebb mint a Frangepánok uralma; azonban itt szintén szóba hozandó azért, mert később a Frangepánok által folyton folyva segítettet és támogatott, úgy hogy bennök birta egyik legfőbb védvét. A kolostoroknak időnkénti számát szorosan meghatározni nem lehet; azt mindazonáltal határozottan mondhatjuk, hogy a sz. Benedek-,³ a sz. Ferencz-, a minorita, és — mi némileg jellemző — a sz. Pál első remete magyar eredetű szerzeteseknek itt állandó rendházaik voltak; és pedig az utóbbiaknak kettő, az egyik „in valle Beseae“

¹ Például szolgáljon Frangepán Katalin özvegy Perényi Gáborné-
nak következő okmánya: „Nos Chatharina de Frangepanibus Magnifici
eondam domini Gabrielis de Perén etc. relieta stb. quod nos volentes
possessiones nostras jobbagionibus populosas reddere et non desolata.
efficere; et quoniam prouidus Sebastianus Gerezy colonus noster in pos-
sessione nostra Paly vocata commorans, in eadem possessione in loco
herboso, et in quo, ut dicitur, edificium aliquando constructum fuisse
non recordarentur, novam sibi domum construxisset et edificas-
set stb. (ötet 12 évre minden uradalmi tartozások alól felmenti) Datum
in castro nostro Nyalab in festo Beati Thomae Episcopi Cantuarensis
anno domini 1540.“ Eredeti papíron a mélt. báró Perényi család
nagyszőlősi levéltárában.

² Farlati *Illyricum Sacrum* V. köt. Velence 1775. 293. sk. II.;
— Chruščich Iván, *Najstarija Poviest Krehkoj, Osorskoj, Rabskoj,
Senjskoj i Krbavsko Biskupijj*. Róma 1867. 3. l.

³ Theines, *Vetera Monum. Slav. Meridion. I.* köt. Róma 1865.
79. 422., 432. II.

sz. Kozma és Damian tiszteletére,¹ a másik a szigetnek ellenrészében. Ezen pálosok a Segnia melletti sz. Udvozító és a Modrus melletti sz. Miklós rendházak coloniái voltak, kiknek a Frangepánok által szabályozott és Miklós vegliai püspök által 1466. megerősített² jövedelmét 1480. után a velencei kormánytanács különös rendelet által fentartotta.³ A karthauziaknak is a „vallis Sancti Mauriti in Giro“-ban Frangepán Duym 1313. szerzetházat alapított.⁴ Ezen kolostorok közt a leghíresebb a casionei, melyet előbb a benedekrendiek, 1448. óta a ferenczrendiek bírnak.⁵

A *segniui* püspökség⁶ szintén akkor már fen állt, mikor a Frangepánok a város birtokát nyerték; azonban felvirágzását és nagyobbra emelkedését leginkább ezeknek köszöné, kik pártfogásuk és bőkezűségük által annak érdekeit mozdították elő.⁷ Erre kiválólag akkor volt szükség, mikor a magyar-velencei háború alatt 1380. Loredan Lajos velencei tengernagy a várost elfoglalta, felgyújtotta és elpusztította. Ezen alkalommal az itteni püspökség és egyházak is nagy kárt szenvedtek, melytől csak lassan és nehezen, főleg a Frangepán földesurak segítségével voltak képesek ismét felvergődni.⁸ Csak példaképen említem, hogy Frangepán Miklós bán alapítványa négy kanonok és praebendariusz számára, kik mindennap reggel misét tartani köteleztessé-

¹ „...cum maximis juribus et possessionibus“. II. János alapítólevele Vegliában kelt 1455. augusztus 30-án.

² Kukuljevič Iván, *Monumenta Historica Slavorum Meridionalium I.* köt. (Acta Croatica) Zagreb 1863. 99. l.

³ Farlati *Illyricum Sacrum* V. köt. 305. l.

⁴ U. o. 302. l.

⁵ U. o. 306. l.

⁶ Farlati *Illyricum Sacrum* IV. köt. 114. sk. II.

⁷ „Ecclesia Seniensis bono fato, seu potius Divino quodam nutu et favore, in potestatem et clientelam concessit nobilissimae et opulentissimae gentis Frangipaniae; cuius eximia semper fuit erga Deum divosque religio, atque ad Divinum cultum augendum, coetus piorum virorum fovendos, ecclesiasque locupletandas profusa liberalitas“. Farlati *id. m.* IV. köt. 120. l.

⁸ U. o. 122. l.

nek, évenként 60 aranyat tett;¹ hogy a család a káptalannak évenként 50 aranyt adományozott, mely adományt, miután a város a király birtokába átment, Mátyás 1485,² II. Ulászló 1495,³ I. Ferdinánd 1544.⁴ megerősítettek; s hogy azonkívül a család egyes tagjai birtokadományozásokkal is támogatták a segniai egyházat.⁵

Felemlítendőek itt a *modrusi*, és az *otocsatzi* püspökségek is, melyeknek keletkezése főtámaszát ezen vidékek akkor igen élénk egyházi életében birta, mely különösen nagyobb számú társas káptalanok és monostorok fenállása-

¹ „Nos Nicolaus de Frangipanibus Veglae, Modrussae, Gechiaie, Vinodoli, nec non Segniae Comes, Regnorum Dalmatiae atque Croatiae Bannus stb., quod quatuor Canonici cum praebendariis dicant ac debeant celebrare Missam B. M. V. ad honorem, et omni die alta voce in aurora et in perpetuum; quam Missam unus de dictis quatuor Canonicis continuo debeat celebrare, alii vero tres Canonici et quatuor praebendarii debeant respondere in dicta Missa, et stare, et cantare a principio dictae Missae usque ad finem, et stare in choro induti cum cottis; et quod in qualibet Missa ille, qui celebrat, debeat dicere orationem pro sanitate nostra nominatim, nominando nos per orationem B. V., et hoc in vita nostra; post mortem vero nostram debeat dicere celebrans orationem mortuorum pro anima nostra, similiter nominando nos nominatim. Et nos praefatus Comes Nicolaus pro remuneratione dictae Missae, et labore dietorum Canonice et praebendariorum promittimus per nos et haeredes ac successores nostros dictis Canonicis et praebendariis dare et solvere in pecunia numerata annuatim ducatos sexaginta in auro in quolibet festo Sancti Nicolai; hoc pacto et conditione addita, quod cessantibus nobis solvere dictam quantitatem ducatorum sexaginta, aut haeredibus nostris cessantibus solvere; sit licitum ipsis Canonicis et praebendariis cessare a celebratione dictae Missae sine aliqua contradictione stb. anno 1426. indiet. 4. die 6. mensis Decembris“ stb. Farlati Illyricum Sanctum IV. köt. 125. l.

² „Mathias stb. qualiter illos 50 aureos, quos tempore Comitum de Frangipanibus pro eorum proventibus quotannis habuissent, et nos, postquam Civitas ipsa in nostras manus devenisset, etiam tunc per factores nostros semper reddi ordinavimus. Datum Viennae in festo B. Caeciliae anno domini 1485“. Farlati id. m. IV. köt. 130. l.

³ U. o. 131. l.

⁴ U. o. 135. l.

⁵ Kukuljevich Monumenta historica Slavorum Meridionalium I. köt. 71. l.; — Farlati id. h. IV. köt. 132. l. stb.

ban nyilatkozott. Ilyen társas káptalan volt Modrusban, Noviban, Otoesatzban, Brebirben, Buccariban, Grubnikban, Krilinban, Druvanichban, Grisanban, Ledenitzeben, és még két vagy három előkelőbb helységben¹, mindenütt 4—7 kanonokkal, és nem épen nagy nehézséggel székeskáptalanná átváltoztatható. A monostorokról alább fogok szólni.

A *modrusi* püspökség² akkép keletkezett; hogy Frangepán János meghívására 1460. Miklós corbaviai püspök — hogy a török veszély elől biztosabb székhelye legyen — Modrusra telepedett által. Itt egyébiránt híres bucsuhely is volt, az u. n. aedes Mariana, melynek nagyobb díszre átépített temploma a püspöknek adatván át, káptalana is az itteni káptalannal egyesítettett. Különben ezen püspökség nagyobbára a Frangepánok által segítve és támogatva önállólag vagy másfél századig állt fenn: a mikor a XVII. századnak kezdetén a segniai püspökséggel egyesítettett.

Az *otocsatzi* püspökségnek³ tulajdonképi alapítója Frangepán Zsigmond volt, ki 1461. az itteni társaskáptalant a gatzkói apátsággal foglalván egybe, s a püspökséget dotálván, 1461. február 24-én II. Pius pápa általi megerősítését kieszközölte.⁴ Azonban már az első püspöknek kinevezése kellemetlen surlódásra adott alkalmat. Frangepán Zsigmond ezen méltóságra Balázst spalato domokosrendit kívánta, ki tudománya és gyakorlati ügyessége után nagy hírben állt, és a pápának is különös bizalmát birta;⁵ kitől azonban Mátyás király idegenkedett. Úgy látszik, hogy Frangepán Zsigmond Balázs számára a király kegyelmét is megnyerni igyekezett, és ezen czélból Vitéz János váradi püspök közbenjárásához fordult;⁶ azonban siker

¹ Farlati id. h. IV. köt. 117. l.

² V. o. 106. sk. II.

³ U. o. 163. sk. II.

⁴ „Cuius fundationis exemplar in regestris Archivii Conventus Tersactensis habetur.“ Pasconi Clarus, Historicus Progressus Mariani Triumphus 90 l.

⁵ U. o. 164. k. A pápa bizalma kitetszik 1463-ki (VII. kal. Decembris) brevejéből is, Theinernél et Monum Hung. Saer. II. köt. 392. l.

⁶ Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae I. r. Kassán 1744. 150. lap.

nélkül. Mert mindamellett Balázs az otocsatzi püspökségben a pápa által megerősített. Zsigmond ugyan a király kíváratára később a ferenczrendit Fr. Antalt inkább akarta, s Mátyás ezt a pápánál különösen ajánlatta.¹ Azonban Balázs 1492-ig élt, mindig otocsatzi püspöknek neveztetett; s nem olvassuk, hogy ezen időpontig más valaki ezen címet viselte volna.

Különb n ezen püspökség a török veszély közeledtével s a dotáció csekélységénél fogva már 1526. megszűnt, és otocsatzi püspök mindössze csak négy volt.

A kolostorok közül, melyeket a Frangepánok alapítottak, első helyen a *torsakti sz. ferenczrendi*² említendő, ott hol a názáreti ház (Sacra Domus Nazarena Tersactum allata) négy szektendeig állt (innen Lorettoba vittetett), mely Frangepán Miklós bán által lett alapítva, nagyobb tekintélyt pedig akkor nyert, midőn Frangepán Márton 1431-ki, V. Miklós pápa által is 1453-ban megerősített végrendelete következtében vagyoniilag is erősödött. Frangepán Márton alapítványát Frangepán János 1474., és Frangepán István és fia Bernát 1475. különös okmányokkal tartották fen, s

¹ „Quia fidelis noster Magnificus Sigismundus de Frangepanibus Segniae Comes Ecclesiam quandam Cathedralem nomine t. (Otoesatz) in terra suis crexit; desiderat eidem de idoneo Pastore provideri; quamvis antea postulaverit quendam fratrem Ordinis Praedicatorum Blasium praefatae Ecclesiae praefici, prout fuerat praefectus. Tamen quoniam is Blasius, quod cum reverentia dictum vellemus, infamem vitam ducendo, et varias in illis locis proditorias machinationes struendo ipse se inhabilem, et tam sanctae dignitatis incapacem reddidit, et alia nonnulla scandala perpetrando, quae usque ad aures nostras pervenerunt; ideo memoratus Comes Sigismundus bene et sapienter in melius commutavit consilium, cupiens nunc loco illius ad dictam Ecclesiam promoveri fratrem Antonium Ordinis Minorum sinceræ fidei et probitatis expertum. Quapropter et Nos, quantum licet et possumus, S. V. supplicamus, quatenus in hac parte id facere dignetur, quod pro illa Ecclesia melius videbitur“ stb. Mathias Rex Papae, id. m. II. r. 85. l.

² *Gharinich Ferencz*, Historia Tersactina Bécs 1648. *Pasconi Clarus*, Triumphus coronatae Reginae Tersactensis, Veleceze 1731.; és *Historicus Progressus Mariani Triumphii et Frangepanae Aniciae Prosapiae*, Veleceze 1744. — *Farlati Illyricum Sacrum* IV. köt. 94., 101., 126. ll.

V. Károly császár; Maximilian, II. és III. Ferdinánd és I. Leopold magyar királyok, valamint II. Pál, VI. Sándor, II. Gyula, X. Leo és VIII. Orbán pápák az apostoli székre nézve különös pártfogásuk alá vették. Tersakt ma is igen híres bucsujáró hely.

A Frangepánok különös bőkezűségét azonban szent Pál első remete szerzeteseinek cirquinitzai háza is tapasztalta Vinodol közelében.¹ Ennek alapítója szintén Frangepán Miklós bán volt 1412,² kinek alapítását Frangepán Márton 1455. erősítette és bővítette meg.³ Különb ezen szerzetsház igen népszerű volt, s ezért nemcsak a későbbi Frangepánok, hanem a szomszéd lakosság által is bőven megajándékoztatott, a miről számos korunkra jutott glagolita betűkkel írt okmány tanuskodik.⁴ Ezen okmányokat Mátyás király („quantum potuit de productis litteis Croaticis interpretari“) 1480 megerősítette.⁵

A cirquinitzai remeteháznak egyébiránt több fiókháza is volt, melyek közül Mátyás király jelzett 1480-ki okmányában egyszersmind a Segnia mellett lévő az üdvözítő (Sanctus Salvator) és szent Ilona nevét viselő házakat is jogaikban és birtokukban megerősítette.

Ezek mindazonáltal több külön adakozásokban is részesültek. Névszerint:

1. Az üdvözítő nevét viselő remeteház már 1381. Frangepán István által⁶ és 1495. Frangepán Angelo által.⁷ Mások által 1414., 1419., 1426., 1450., 1451. stb.⁸

¹ Eggerer, *Fragmen Paris Corvi Eremitia*, Bécs 1663. 184. 214. 225. ll.

² *Farlati Illyricum Sacrum* IV. köt. 99. l.

³ U. o. IV. köt. 103. l.

⁴ Frangepán Miklós által 1428. (Kukuljevich, *Monumenta Historiae Slavorum Meridionalium* 54. és 55. ll.), János által 1440. (u. o. 62. l.) Márton által 1447. 1450. 1455. 1460. 1468. 1475. (u. o. 70. 76. 81. 88. 102. 114. ll.); mások által 1419—1447. (u. o. 49. 67. ll.)

⁵ Gr. Teleky József, *Hunyadiak kora*, XII. köt. 119. l.

⁶ Kukuljevich id. m. I. köt. 45. l.; — *Safarik Pál József*, *Pamatky Hlaholského Pismnictvi Praga* 1853. 94. l.

⁷ Kukuljevich id. m. I. köt. 159. l.

⁸ U. o. 48. 49. 54. 74. 78. ll.

2. A szent Ilona nevét viselő remeteház Frangepán Duym (1445. és 1447.), Márton (1475.) és János (1493.) által;¹ valamint Frangepán Ilona (1461.) megerősítve János által (1493.)² és a Frangepán testvérek által (1466.).³

3. A Brinye (Pringis) melletti szent Pál remeteháznak alapítója volt Frangepán János (dno in castro Preringensi deczember 25-kén 1476),⁴ melyet Frangepán Angelus 1497.⁵ megerősített. Ezen ház szintén mások adakozásaiban is részesült.⁶

4. A Veglia szigetén alapított két remeteházról már fentebb szóltam.

Nincs kétség, hogy az említetteken kívül a Frangepánok más kolostorokat is alapítottak, kiválólag a ferenczrendiek, azonban — mint látszik — a pálosok számára is.

A ferenczrendiek közül nagy hírben állt a segniai⁷ kolostor, melyet Frangepán Lenárd és Duym 1297. alapítottak; a többi a török foglalásnak folytán mind elenyészett;⁸ míg 1514. a június 24-kén tartott rendi káptalan a horvát és a boszniai ferenczrendieket véglegesen elválasztotta egymástól. A ferenczrendnek ezen katastrófája ugyanazon időbe esett, a mikor — mint fentebb láttuk — a

¹ U. o. 65, 68, 113, 151. II. Safarik id. m. 99. I.

² U. o. I. kötet. 90 és 152. II.

³ U. o. 90. I.

⁴ Farlati Illyricum Sacrum IV. kötet. 129. I.

⁵ Farlati id. m. IV. kötet. 132. I.

⁶ Kukuljevich id. m. 136. I.

⁷ Farlati id. m. V. kötet. 120. I.

⁸ „Anissis per Turcarum invasiones intra 51 annorum spatium omnibus Conventibus praeter Tersactersem et Segniensem, evanuisse. (Custodia Franciscanorum in Croatia stb. Schematismus Provinciae S. Crucis Croatiae Carnioliae Ordinis Minorum S. P. Francisci Strict. Observantiae 1883. 9. I.). — „Devastatis per Turcas pluribus Conventibus in Bosna fratres una cum non paucis nobilibus familiis Christianis sibi prospecturi e Bosna emigrarunt et praesertim in Diaecesis Segniensi, Modrusiensi et Otokiensi plures Conventus acceperunt. Vicaria exeunte saeculo XV. habebat 41 Conventus in septem Custodias distributos“. (U. o. 8. I.) Ezen számos conventnek a XVI. században elpusztulása a világi társadalomra nézve is szomorú esemény volt, s a Frangepán család állására igen hátrányos befolyással bírt.

Frangepán család birtokának déli része vagy török hatalom alá jutott, vagy a törökök betörései által teljesen elpusztult, úgy hogy a Frangepánok maguk is éjszak felé fekvő javaikba vonulni voltak kénytelenek. Vallásos buzgóságuk ez által szűkebb korlátok közé lett szorítva; azonban a család egyik jellemvonása maradt így is annak elenyészteig.

Hogy pedig a pálosoknak is még több kolostora a Frangepánok által — kiválólag a XV. században — épült; azt méltán onnan következtethetjük, hogy a szerzet Frangepán Mártont „protector Ordinis“ czimmel tisztelte meg;¹ ez által elismerését azon kedvezményekért akarván kifejezni, melyeket a Frangepán család részéről tapasztalt. A dolog természetében feküdt, hogy ezen szerzetbeliek is színtügy mint a ferenczrendiek, a törökök előnyomulásával a Frangepánok elpusztult birtokain lévő szerzetházaikból biztosabb helyekre menekültek.

Említendő még, hogy Frangepán Miklós bán 1620. Altich morvaországi uradalmának jövedelmeiből 12 horvát ifjú nevelésére Zágrábban az u. n. „Seminarium Frangepanium“-ot alapította.²

Különben azon pártfogással és bőkezűséggel szemben, melyben a Frangepánok horvátországi javaikon az egyházat és annak intézményeit részesítették, — sajátoságos jelenség, hogy a Magyarországon működő családbeliék nem követték hasonló buzgósággal ugyanazon irányt. Ezen ténynek részletes kifejtése nem tartozik ugyan itt feladatombhoz; mindamélt a törtélem érdeke tekintetéből azt röviden constatahnom szükséges. Frangepán Bertalan és Zsigmond 1441-től 1446-ig voltak a győri püspökség kormányzói (Gubernatores, Pfleger), s ezen időből számos okmányuk, és a közeli birtokosok és városokhoz intézett levelök jutott korunkra; ezekben mindazonáltal nyomára sem találunk annak, hogy az egyház és érdekei iránt különös részvétellel viseltettek volna. Egy másik példa Frangepán Duym, ki 1456. Borsodmegyei főispán és diósgyőri várkapitány volt,

¹ Fragmen Panis Corvi 215. I.

² Ruttkay Gergely, Memoria Regum et Barnorum Dalm. Croat. et Slavoniae, Bécs 1772. 176. I.

s ki ellen nemesak a laadi pálosok,¹ hanem a tárkányi kartauziak is² a királynál, a legkeservesebb panaszokat tették, hogy emberei által jogaikban és érdekeikben folyton folyva háboríttatnak.

Másrészről mindazonáltal nem szabad tekinteten kívül hagyni, hogy a Frangepán családnak legtöbb női ivadéka, kik magyar főurakhoz férjhez mentek, Magyarországon is ajtatósságuk által feltűntek; s hogy a két kalocsai érsek is, Frangepán Gergely és Ferencz, a vallásos buzgóság és keresztyén erényeknek fényes példáját adták.

¹ „Ladislaus Dei gracia Rex Hungariae, Bohemie stb. fidelibus nostris Spectabili et Magnifico Duomo de Frangapanibus Weglye, Segnye et Nodrusse, ac Comitatus Borsodiensis Comiti, Capitaneoque Castri nostri Dyosgevi vocati, suisque Vice Castellanis et Vice Comitibus, nec non Iudicibus Nobilibus eiusdem Comitatus stb. Querelam religiosorum fratrum Heremitarum Sancti Pauli primi heremite in claustris Beate Virginis in Laad fundato degencium per eos Nobis intimatam percipimus displicenter, quomodo vos contra ipsorum fratrum heremitarum libertates et prerogativas a dominis Regibus Hungarie nostris scilicet predecessonibus ipsis graciosae concessas, jobagiones eorum in possessione ipsorum Kerezhwv vocata residentes ad solvendum tributum in tributo in possessione Mohy exigere solito astringeretis stb. stb. (paranes, hogy a pálosok jogait és szabadságait ne sértésék). Datum Bude in festo Penthecosten a. D. 1456¹. Eredetije az országos levéltár kincstári osztályában.

² „Ladislaus stb. fidelibus nostris Spectabili et Magnifico Duomo de Frangapanibus Veglie, Segnye et Modrussie, ac Comitatus Borsodiensis Comiti, Capitaneoque Castri Nostri Dyosgevi vocati, vel eo absente suis Vice Castellanis, et Vice Comitibus, Iudicibus que Nobilibus eiusdem Comitatus s. et gr. Ad gravem querelam pro parte religiosorum virorum fratrum Prioris et Conventus Ordinis Carthusiensis Claustris Vallis Auxilii Beate Virginis Glorioso supra villam Tarkany fundati pridem nobis in eo porrectam: Quomodo Iudex et universi populi et cives nostri in possessione nostra Kovesd vocata residentes quasdam sylvas eorumdem ad possessiones eorum Zircz et Nosny vocatas, ut dicebant, spectantes palam et clandestine succidendo desolassent, ut dicebant, spectantes palam et clandestine succidendo desolassent et annihillassent, aliaque diversa et innumerabilia damna et nocu-mentorum genera ipsis exponentibus intulissent stb. (paranes, hogy vizsgálat tartassék és hogy jelentés történjék). Datum Bude feria tertia proxima post festum Penthecostes a. D. 1456². Ezen ügyben formászerű per támadt, melynek folytán a kövesdiek minden hatalmaskodástól eltiltattak. Az egri káptalannak a periratokat tartalmazó átírata az országos levéltár kincstári osztályában.

VI. A Frangepán családnak tudományos és irodalmi érdemei.

A viszonyok úgy hozták magukkal, hogy tulajdonképi tudósokra és írókra a Frangepán család kebelében nem találunk. A család előkelő birtokállása és traditionális reminiscenciái azon kor szelleméhez képest tagjai előtt a harcmezőt, a köztigyei kezelését, s az egyházi és világi tiszti élet felsőbb fokait, de nem a tudományok tüzetes művelését jelölte ki hivatásnak; s ennek folytán a Frangepánok közt előkelő hadvezéreket, jeles államférfiakat és tudományos műveltségnél fogva is nevezetes egyházi dignitáriusokat nem épen esekély számmal találunk, de nem szoros értelemben vett tudományos és irodalmi notabilitásokat. Az mindazonáltal, a mi első pillantásra szembetűnik, és a család egykori virágzásának egyik főalapja volt, azon körülmény volt, hogy a társadalmi élet szellemi érdekei iránt csaknem mindnyájan őszinte méltatással viseltettek, és ennek megfelelő műveltséggel bírtak. Mint maecenasok tudósokat pártfogoltak és támogattak; de maguk legfeljebb mint szónokok alkalmi beszédekben, vagy mint költők nagyobb kisebb tökélyű költeményekben¹ tündököltek.

Frangepán Bernát Begna Simont, egy Magyarországból származott és Jadrában letelepedett nemes család² szülöttjét a modrusi püspökségre emelte, s ez X. Leo pápa korában az V. laterani zsinaton már mint valódi tudós általános elismerést nyert, sőt a zsinatnak egyik főnotabilitása volt. Beszéde, melyet ott 1513. április hó 28-án tartott, és melylyel a keresztyén világ segítségét a török veszély ellen kérte,

¹ P. o.Vrtic. Pjesme Franje Krsta Markeza Frankopana kneza Trzackoga. Kiadta Kostrenchich János, Zágráb 1871.

² Farlati Illyricum Sacrum IV. köt. 110. l.; — Glinbich (Limbich) Simon, Dizionario Biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Bécs és Jadra 1856. 25. l.; — Safarik Pál József, Geschichte der südslavischen Literatur I. k. Prága 1864 154. l. — Rosenfeldi Heyer Frigyesnek nézete, mely szerint Simon egy tősgyökeres, okmányilag már 1283-ban említett jadrói családból származott volna (Wappenbuch des Königreichs Dalmatien, Nürnberg 1871. 3. és 96. ll.) félreértésből származott.

valódi remekmű.¹ Nem esoda, hogy Begna püspök mind X. Leo pápának,² mind a Reginói bibornoknak,³ ki mint pápai legatus II. Ulászló magyar király udvaránál tartózkodott, különös kegyelmében és bizalmában részesült. — Frangepán Bernát azonkívül — egy elterjedt elbeszélés szerint — Grobnikban a szent írást öt pap által horvát nyelvre glagolita betűkkel fordíttatva volna.⁴ Azonban ezen bibliafordítás nyomtatás útján nem jelent meg; s a kéziratnak jelen holléte nem tudatik.

Frangepán Katalin özvegy Perényi Gáborné Komjáti Benedek jeles tehetségeit annyira méltatta, hogy egyetlen fia János nevelését bízta rá. Azonkívül szent Pál leveleinek magyar fordítását ennek munkássága mellett adta sajtó alá Krakkóban 1533.; — a mint e munkát a t. Akadémia is méltónak találta arra, hogy azt a múlt évben Szilády Áron tagtársunk új díszes kiadásában közzé tette. Ugyanazon asszonyság nagy-szállási főúri lakában az akkori magyar tudósokkal is nagy előszeretettel társalkodott, s azt számukra mintegy találkozási ponttá tette.

Ezek csak példák.

Azon századokban, melyek a Frangepán család virágzó korát képezik, a tudományok művelése túlnyomólag az egyházi élet körébe esett. A római egyház a latin nyelvet vallotta sajátjának, s ebben a nyugati civilizációt követő államok, és ezek közt Magyarország is, példájához tartották magukat. A dolog természetében feküdt tehát, hogy a Frangepánok is fontosabb esetekben ezt használták; nemcsak világi, hanem egyházi ügyekben is, p. o. a római székkel

¹ A beszéd Frangepán Bernátnak ajánlva mindjárt akkor jelent meg nyomtatásban ezen cím alatt „Simo. Begni Episcopi Modrusien. Oratio in sexta Lateran. Concilii sessione quinto kalen. Maias habita MDXIII. — és ismételve Labbe Fülöpnél, Sacro Sancta Concilia XIV. kötet Paris 1672. 144. l.

² Theine, Vetera Monumenta Slavorum Medionalium I. köt. 563. l.

³ — — il vescovo di Modrusa favorito di Cardinal Regino“, Marino Sanuto 1510. július 12-ke alatt. Történelmi Tár XXXIV. kötet 189. l.

⁴ Safarik Pál József, Geschichte der südslavischen Literatur I. köt. 170. l.

folytatott levelezésükben, a püspökökkel fenforgott kérdésekben stb.

Horvátországra nézve mindazonáltal azon sajátos körülmény veendő szemügyre, hogy a római pápák az ottani szláv lakosok számára anyanyelvük tárgyában bizonyos concessiókat tettek. Ezek részint a szláv nyelvnek azon vidékeken a római katolika istentiszteletben alkalmaztatására, részint az u. n. glagolita betűknek az egyházi könyvek készítésénél való használására vonatkoztak, a mennyiben a XII. század óta általában azon vélemény volt elterjedve, hogy azokat szent Jeromos találta fel. Mitán én ezen tárgyról más alkalommal már tüzetesen szoltam;¹ itt csak azon megjegyzésre szorítkozom, hogy a vidékek, melyeknek a pápák, és névszerint IV. Ince által (1248.) a jelzett concessio adatott, a Frangepánok birtokának nagy részét képezték; s hogy névszerint Veglia szigete, Segna és környéke, Modrus és környéke stb. is oda tartozott. Nevezetes, hogy — noha Veglia szigetének lakosai műveltségükre, szokásaikra és nyelvekre nézve még a múlt században is inkább olaszok voltak² — az istentiszteletnél, a vegliai székes és a casionei egyházakon kívül, hol mindig a latin liturgia alkalmaztatott, az egész szigeten mégis a glagolita írással készült szláv egyházkönyvek voltak használatban.³ Ezen nyelv egyébiránt nem az, mely napjainkban divatozik, hanem ó-szláv; a glagolita betűk pedig latin okmányokra is alkalmaztattak.⁴

Kitetszik ebből, hogy valamin azért, mivel Mátyás király eschországi ügyekben több esch okmányt is adott ki, ebből a esch nyelv iránti előszeretettét következtetni

¹ Történelmi Tár 1879., 402. s. k. II.

² „Sunt autem Veglienses stb. victu cultuque Italici, quam Dalmatis propiores, omnes vero Italice loqui perbene sciunt“. Parlato Ilyriam Sacrum V. köt. 395. l.

³ Cubich János, Notizie naturali e storiche sull' Isola di Veglia, Trieste 1874. 121. l. a jegyzet.

⁴ „Avvertimo possedere noi una pergamena notarile in lingua latina e caratteri glagolatici del 1329. in ottimo stato di conservazione“. U. o.

nem lehet, — szintűgy azon körülményből, hogy a Frangepánok glagolita okmányokat is adtak ki (négy évszázad alatt illet körülbelől 50-et ismertünk) épen nem következik, hogy a glagolita írásnak, és a glagolita betűkkel írt szláv nyelvnek és irodalomnak különös kedvelői és pártfogói lettek volna. Ok csak a viszonyokhoz alkalmazkodtak; s minthogy birtokaikon a glagolitismus volt uralkodó, azon körben, melyben mint birtokosok egyházi vagy világi ügyekre nézve nyilatkoztak vagy intézkedtek, az általános szokásban lévő nyelvet és írást használták. Hol egyik, hol másik Frangepánnak különben is csak egykét glagolita missilis levelére találunk, — míg ott, hol más írás vagy más nyelv uralkodott, ezt használták; p. o. szerbekkel szemben a cyrill betűket;¹ — nevezetesen Frangepán Bertalan és Zsigmond 1441.—1446. mint a győri püspökség kormányzói, azon vidék nemeseivel és városaival szemben a latin vagy német nyelvet;² — azon Frangepánok, kik a császárok, névszerint I. Maximilián, V. Károly és I. Ferdinánd katonai szolgálatában álltak, p. o. Mihály és Kristóf, levelezésükben és hivataloskodásukban a német nyelvet;³ — egymáshoz intézett levelekben az olasz nyelvet; — a partvidéken kívül p. o. Zágráb vármegyében fekvő javaikra vonatkozó ügyeikben a közönséges horvát nyelvet latin írással, illetőleg a latin vagy magyar nyelvet: — mikép erről levéltári kutatásaim alatt ismételve és ismételve meggyőződtem. Szabadjon tehát nyíltan kimondanom, hogy — a tudomány és irodalom szempontjából — okiratokban és levelezésekben az azokat kiadó vagy író személyek minő nyelvet vagy betűket használtak, nagy jelentőséget nem tulajdonítok, s hogy azokat csak esetleg lehet nyelvemlékeknek használni.

Különben a régi glagolita irodalmat illetőleg már az van constatalva, hogy főleg csak hagiographicus tekintet-

¹ P. o. Történelmi Tár 1879. 416. l.

² P. o. Pozsony, sőt Bécsnek is városi levéltáraiban nagy számban ilyen levelek őriztetnek.

³ P. o. több ilyen darab a bécsi cs. k. birodalmi levéltárban található.

ben bir jelentőséggel.¹ De álláspontomnál fogva erről itt nincs szó.

Egészen más mérték szerint kell meghatározni a két kalocsai érsek tudományos érdemeit.

Frangepán Gergely (mások szerint György), István-nak fia és Bernátnak testvére, született 1459.,² 1493 bácsi kanonok,³ 1495. székesfehérvári prépost,⁴ 1499. veszprémi püspök,⁵ 1503. lett kalocsai érsek,⁶ s ezen méltóságot 1520. szeptember hóban történt haláláig viselte.⁷ Előkelő tudományos műveltsége feddhetetlen jelleme s a közügyekben tanúsított ritka ügyessége azt eredményezték, hogy nemcsak a hazában a király és az ország előtt, hanem a római szék előtt is nagy tekintélyben állt. Ennek példáját látjuk egyik unokatestvérének Jánosnak (a cetini ágából) esetében, ki ifju korában szent Ferencz rendébe lépett, s kit X. Leo pápa II. Ulászló király közbenjárására, Gergely érsek kérésére 1515. a szerzetit fogadás alól felmentett.⁸

¹ Safarik Pál József, Geschichte der südslavischen Literatur I. köt. Prága 1865. 151. s k. II.

² Bon Alajos volt velencei követ Magyarországon a velencei nagytanács előtt 1519. július 28-án tett végjelentésében azt mondja Frangepán Gergelyről: „lo Arziesepisco Colocense e di nation di Frangipani, zerman dil conte Bernardin — e di anni 60 stb.“ Történelmi Tár XXV. köt. 153. l. — V. ö. az 1499-ki okmányi jegyzéket Kukuljevičnál, Mon. Hist. Slav. Merid. I. köt. 179. lap.

³ Katona Hist. Crit. XVII. 560. l.

⁴ Bonfin Dec. V. lib. 5.

⁵ Pray Specimen Hierachiae Hung. I. köt. 301. l.

⁶ Katona, Historia Metropolitanae Colocensis Ecclesiae I. köt. Kalocsa 1800. 508. l. Pray id. m. 78. l.

⁷ Marino Sanuto Világkronikája, Tört. XXV. köt. 186. l.

⁸ Theimer, Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia II. köt. 623. l. — Úgy látszik mindazonáltal, hogy János a szerzetből ki nem lépett. Mert Gergely érsek (Gregorius de Frangepanibus Archiepiscopus Colocensis) „datum in castro nostro Zatha feria tertia post festum Virginis Mariae de Nive“ 1520. azt rendeli „quod nos attento et considerato religionis ingressu Spectabilis et Magnifici domini Johannis de Frangepanibus Comitis Cetini et fratris nostri, nec non renuntiationi (igy) rerum universarum et totius domini, quod ad ipsum jure parterno pertinebat“; azt határozza,

— Gergely érsek unokaöccsének Kristófnak érdekében is, ki 1514.—1519. Velenczében fogva tartatott, a velencei köztársaságnál lépéseket tett, hogy szabaddá bocsáttassék anélkül azonban, hogy ebben czélt ért volna.¹ Arról azonban, hogy unokahugainak, t. i. Beatrixnak Hohenzollerni Györggyel és Isothának Perényi Istvánnal való összeházasítására gyakorolt-e befolyást, — nincs tudomásunk. Különben országos ügyeinkben Frangepán Gergelynek, mint kalocsai érseknek, előkelő része volt, kivált II. Ulászló király halála után, a mikor 1516.,² 1517.³ és 1519.,⁴ az országos tanács tagjának lett választva. Végre említendő, hogy 1515. a bécsi congressus előtt, mikor a gurki bibornok mint I. Maximilián követe, az egyezkedés végleges megállapítása czéljából Pozsonyban volt, Frangepán Gergely mártius 28-kán öt napéjű beszéddel üdvözölte⁵; a mi azt bizonyítja, hogy neki is az egyezkedés létrehozásában volt része. Ezen beszéd annál érdekesebb lehetett, mert a gurki bibornoknak huga Lang Apollonia az érsek unokaöccsének Kristófnak volt első neje; s csak sajnálni

hogy „arces totales Cetinum, utraque Cladwssa, Karzthua, Hotes et Werhowyna“ a Zhuini ágból származott Frangepán Györgyre és Mátyásra szálljanak. (A zágrábi káptalannak Frangepán György számára, 1551. fesia tertia post Dominicam Lactare készült átiratából, a főmél. hg. Eszterházy család levéltárában.) Talán azon körülményből, hogy a Pray (Annal. R. Hung.) V. köt. 134. és Katona (Hist. M. Eccl. Coloc. II. köt. 2. l.) által használt adatban Frangepán Ferencz mint Zápolyai Jánosnak az 1527-ki olmützi congressuson Követe „János“-nak neveztetik, azt lehet következtetni, hogy keresztelese után János volt, s hogy a Ferencz nevet csak akkor vette fel, mikor a szerzetbe lépett; úgy hogy a fent említett „Joannes“-sel azonos.

¹ Wenzel Gusztáv, Frangepán Kristóf velencei fogsága 1514-től 1519-ig (akadémiai előadás 1850. december 7-én, az Értesítő 367. l. — Uj Magyar Muzem Pest 1850—1. CCCLXXIX. l.).

² Marino Sanuto Világkrónikája, Történelmi Tár XXV. köt. 46. lap.

³ U. o. 56.

⁴ U. o. 112. l.; — és az 1518: 19. tcz. a magyartörvénytárban.

⁵ Cuspinianus János, Diarium de Congressu Caesaris Maximilianii Augusti et trium Regum, Hungariae, Boemiae et Poloniae in urbe Viennensi 1515. márczius 28-ka alatt.

lehet, hogy ki nem lett nyomtatva. Frangepán Gergelynek tiszta hazafiúi érzelme abban is mutatkozott, hogy mikor 1520. meghalt, vagyonát a végvárok fentartása czéljából, az országnak hagyományozta.¹

Frangepán Ferencz — mint látszik — Frangepán Jánosnak fia a tersaeti ágból², Frangepán Katalin Perényi

¹ Marino Sanuto 1520. szeptember 27-ke alatt Verancesics szerint 1521. meghalt volna (Munkái II. köt. Pest 1857. 15. l.). — Gergely érsek honszeretétét a következő okmány is bizonyítja: „Nos Emericus de Peren Comes Perpetuus Abawywarientis, Regni Hungarie Palatinus et Judex Cumanorum ac Laurencius Dux de Wylak, Gregorius de Frangepan Ecclesiarum Colocensis et Buchiensis Archiepiscopus et Moyzes Bwzlay de Gergelaka Magister Curiae Regie stb. universis: Quod nos cupientes illum amorem ab inicio inter nos sincere habitum indissolubili vinculo firmare, et nos mutuo de plena fide et spe in alterutrum certificare, qua mediante imprimis Serenissimo Principi et Domino domino Wladislao Regi Domino nostro gratiosissimo, et Domino Illustrissimo domino Lodonico nato eiusdem carissimo eo fideliora servicia exhibere ac huic Regno periclitanti succurrere, honoremque et statum nostrum mutuo conservare, quibuscunque denique nobis vel alteri nostrum adversantibus aut in periculum machinantibus, nemine excepto resistere et obviare valeamus ad hanc devenimus unionem, conclusimusque et determinamus inter nos perpetuo et inuolabiliter observare, compromittentes, ut quilibet nostrum semper et vbique honorem alterius et honoris accessionem fideliter sincereque promovebit et ordinabit, et nec quis nostrum contra honorem et in detrimentum status alterius quicquam occulte vel manifeste attemptabit, sed semper cum omnibus facultatibus quilibet nostrum honorem alterius et commodum iuxta suum posse augmentabit, nec contra quoscunque, ut premittitur, nobis vel alteri nostrum nocere volentibus, vel periculum machinantibus vnus alterum derelinquet, sed in omnibus nobis possibilibus vita nostra comite nos inuicem coadiuvabimus, et fideliter vnus alteri tam in prosperis quam aduersis assistet et astat. Vt autem hec nostra ordinatio vita nostra durante inter nos sine aliquo defectu integraliter et inuolabiliter perdurare valeat et permanere, promittimus per presentes fide nostra Christiana, honoreque et humanitate mediante omnia premissa et singula in alterutrum et mutuo sine dolo et fraude fideliter observare, presencium litterarum nostrarum, impressione sigillorum nostrorum communitarum vigore et testimonio mediante, Datum in Walpo feria sexta proxima post festum Beati Mathie Apostoli anno Domini millesimo quingentesimo octavo“. (Eredeti papíron négy alól oda nyomott pecsét alatt; a főmél. herczeg Batthyáni család körmendi levéltárában.)

² Egy 1573-ki oktávás per irományai szerint.

Gábornénak testvére, ferenczrendi volt.¹ Működésének főtere voltak a nemzetközi ügyek, előbb Zápolyai János, ennek halála után pedig I. Ferdinánd szolgálatában. A dolog természetében fekszik, hogy én ezen pályájának részleteibe őt itt nem követhetem. Szabadjon mindazonáltal röviden hangsúlyoznom, hogy vallásos buzgósága által lelkesítve, már fiatal korában sz. Ferencz szerzetébe lépett, s mint ferenczrendi Rómában élt²; még mint egyszerű ferenczrendi Rómából VII. Kelemen pápának egy missiójával Zápolyai Jánoshoz jött Magyarországra³; melyre János már 1527. Esztergomból január 20-kán választott;⁴ hogy azonban urának egy sokkal fontosabb megbízásában járt el, mikor — most már mint választott kalocsai érsek — 1527. június havában Olmützben János király bizottságának élén jelent meg, hogy az ottani congressuson Zsigmond lengyel király közbenjáró elnökelete alatt, a magyar koronához való jogát érvényesítse.⁵ A congressusnak eredménytelen befejezése után, Lengyelországba küldetett mint János király követe; s miután ura is Tarnovba menekült,⁶ évvel együtt 1528.

¹ Szerémi György, De perditione Regni Hungariae (kiadta Wenzel Gusztáv Pest 1857.), ötöt hol egyszerűen „Monachus Franciscus“-nak (149. és 239. l.), hol „monachus Franciscus de Frankapanibus“-nak (304. l.) hol „monachus Groph Franciscus“-nak (313. l.) nevezi.

² Bucholtz F. B. Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten IV. köt. Bécs 1883. 76. l.

³ Szalay László, János király és a diplomácia, (Csengery Budapesti Szemléjében II. köt. Pest 1858. 13. l.)

⁴ „Post oscula pedum Sanctitatis Vestrae beatorum — így ír János király a pápának — propensum animum, favorem et benevolentiam Vestrae Sanctitatis erga me ab hoc nuncio Eiusdem, Reverendo in Christo patre fratre Francisco de Frangepanibus Ordinis Sancti Francisci de Observantia ministri abunde intellexi; ubi Sanctitas Vestra me licet indignum, ad hoc Regiae dignitatis fastigium, quo Dei Excelesi nutu ac praecoordinatione jam pridem auctus sum, me promovendum et ad promotionis effectum omnem operam suam adhibere voluisse declaravit. Ago Sanctitati Vestrae gratias immortales, omni obsequiorum genere Sanctitati Vestrae et Sanctae Sedi Apostolicae uberrime curabo rependere“. Az egri érseki könyvtár u. n. Istvánffy-féle kézirati codex-éből.

⁵ Szalay id. m. 152. l.

⁶ U. o. 347. l.

november havában tért vissza a hazába.¹ Az ezután beállt török interventió a római székre kedvezőtlenül hatott, s ennek folytán János király ismételt kérésével sem volt képes a pápát arra bírni, hogy Frangepán Ferenczet a kalocsai érsekségben megerősítse, noha őt legnagyobb dícsérettel magasztalta.² S csakugyan azon levél, melyet maga Frangepán Ferencz Budáról 1532. augusztus 17-kén barátjának a Santa Croce bibornok házában lévő ferenczrendi Sorioi Bernáthoz írt, hazánk akkori viszonyainak elég szomorú képét nyújtják.³ Némi vigaszára mindazonáltal az volt, hogy tőle a pápa bizalmát és kegyességét meg nem vonta; mikép az VII. Kelemen pápa 1528. január 8-ai és III.

¹ Szerémi id. m. 239. l.

² Egyik levelében János király ekkép ír a pápához: „Scripseram praeteritis diebus ad Sanctitatem Vestram, de statu rerum mearum, quae iam auxilio potentissimi ac invictissimi Turearum Caesaris bene ac prospere succedunt. Recuperata enim sede Regni mei, inimici viribus debilitatis, proditoribus et adversariis nostris partim in meam potestatem redactis, spero Regnum meum post tot procelas calamitatesque in officio ac in optata pace futurum stb. Cui hoc nomine plurimum debeo, quod in omnibus adversitatibus rerum mearum inter ceteros clientes meos, quos fides et bonitas apud me continit, praecipua sum usus Reverendi patris Francisci de Frangepanibus opera, cuius fide, integritate, prudentia nihil posset esse gratius; quem ad Sanctitatem Vestram redire volentem mecum diutius adhuc detineo. Scit enim Sanctitas, quam sit Regnum meum absumptis in praeterita clade omnibus, qui in Consilio aliquid valebant, bonis viris orbatum et exhaustum stb. Decevi itaque eidem patri Francisco de sacerdotiis Regni mei providere, quo valeat mecum perseverare, et ut multas adversae fortunae molestias perceperit, ita prosperae quoque fructus et commoda una cum ceteris fidelibus meis percipere possit. Qui pro sua modestia cum eius sit animi, ut hae nostra liberalitate uti nolit, et se sua sorte contentum esse dicat, nosque ad instaurationem Regni nostri eius consilio et opera summe indigeamus, Sanctitatem Vestram enixe rogamus, velit sua Pastoralis ac Apostolica auctoritate eidem comittere, quo voluntati nostrae obtemperet, et ea quae offero sacerdotia acceptare, ac mecum perseverare non recuset stb“. Az egri érseki könyvtár u. n. Istvánffy-féle kézirati codex-éből.

³ Az igen érdekes levélnek kivonatját közli Bucholtz F. B. Geschichte der Regierung Ferdinands des Ersten. IV. köt. Bécs, 1883. 75. l.

Pál pápa 1534. december 5-kei breveiből kitetszik.¹ Ezen időtől fogva egész munkásságát oda irányozva találjuk, hogy I. Ferdinand és János királyok kibékítésének alapján Magyarországnak nyugalma és belső békessége ismét helyreállítsassék. Ide tartoztak az 1530. ismét Zsigmond lengyel király közvetítése mellett Posenban tartott békealkudozások, melyek azonban célhoz nem vezettek²; és az 1531. május 17-kei visegrádi congressus, melyben szintén János király részéről Frangepán Ferencz részt vett, s hol a Posenban indítványozott egy évi fegyverszünet megállapított.³ A tárgyalások nem is szakadtak többé félbe; s Frangepán Ferenczet ennek ügyében többször követségekben járt el, névszerint 1536. és 1537. I. Ferdinándhoz;⁴ 1538. Spanyolországba V. Károly császárhoz.⁵ Ezek után következett 1538. a nagyváradai békekötés, mely túlnyomólag Frangepán

¹ Schmitth Miklósnál, *Episcopi Agrienses*, II. köt. 327. és 331. ll.

² Bucholtz id. m. IV. köt. 60. sk. ll. — János király ezen békealkudozásra vonatkozólag a lengyel királyhoz ekkép ír: „Quemadmodum Maiestas Vestra nos iam aliquoties et per litteras et per interuncios cohortata est, ut oratores nostros pro transigenda pace inter nos et adversarium nostrum Posnaniam mitteremus; ita nos ex eodem amore atque observantia erga rempublicam Christianam salutaribus consiliis Maiestatis Vestrae nunc quoque, sicut alias semper acquievimus, et fideles nostros nobis sincere dilectos Reverendissimos Franciscum de Frangepanibus Archiepiscopum Colocensem, Joannem de Lasko Electum Ecclesiae Wesprimiensis; item Spectabiles et Magnificos Stephanum de Werbewez Cancellarium Regni nostri Hungariae; Hieronymum de Lasko Wayuodam Regni nostri Transsilvaniae, Palatinum Syradiensem, Franciscum Drweth de Homonna Magistrum Tarnicorum nostrorum; praeterca Excellentem et Reverendum Andream Doctorem Praepositum Ecclesiae Strigoniensis cum pleno mandato illuc, quo Maiestati Vestrae visum est, misimus. Sed Maiestas Vestra non ignorat, quantum terrae spatium eisdem emetiendum sit; praesertim stb. Unde fieri rix poterit, quod ad constitutum diem Posnaniam perveniant stb., Rogamus Maiestatem Vestram, ut eisdem per latorem litteras salvi conductus in plena forma mittere obviam velit stb. Az egri érseki könyvtár u. n. Istvánffy-féle kézírati Codexéből.

³ Bucholtz id. m. IV. köt. 75. l.

⁴ Werancsics Antal Munkái I. köt. 41. 57. 68. 106. ll.

⁵ Werancsics Munkái VI. köt. 11. l.

pán Ferencz művének tekinthető.¹ Ezen békességnél fogva, János királynak 1540. július 21. bekövetkezett halála után, Frangepán Ferencz, ki mint kalocsai érsek 1537. az egri püspökséget is bírta, I. Ferdinándnak hódolt. E tárgyban Frangepán a pápához igazoló levelet intézett;² Ferdinándnak pedig hasonlóképen a nemzetközi ügyek terén hasznos és fontos szolgálatokat tett, p. o. 1541. mikor a német birodalmi gyűléstől mint követ (követtársai voltak Nádasdy Tamás, Kamarjai Tamás és Brodaries Mátyás) a törökök ellen segítséget kért.

Egyébiránt Frangepán Ferencz nemcsak mint magyar diplomata nevezetes, hanem korának egyik előkelő tudományos notabilitása is volt. Nemesak a XVI. század tudósaival többoldalú barátságos összeköttetésben volt; hanem mint maga is tudós, a társadalom és különösen az egyház legfelsőbb körei előtt nagy hírben állt. A Farnese, Monte, Sadoletto, Trivulcio, Bembo, Salviato, Pisano és Sanctorum bibornokok személyes barátjai voltak. Ezt a barátságos viszonyt Sadoletto Jakabnak három, és Bembo Péternek egy levele tünteti fel, melyeket Schmitth Miklós közöl,³ s melyeket még több mással lehetne megtoldani.⁴ Élete vége felé

¹ A nagyváradai békét újabb időben mélyebb tanulmányok tárgyává tette Károlyi Árpád. L. akadémiai értekezését „Adalék a nagyváradai béke 1536—1538. történetéhez“ 1878. június 17.

² Práy Annales Regum Hungarie V. Bécs 177. 328. l.

³ Károlyi Árpád a Századokban 1880. 287. l. — V. ö. Fraknói Vilmos, Magyar Országgyűlési Emlékek II. köt. Budapest, 1875. 304. lap.

⁴ *Episcopi agrienses* II. köt. 344. sk. ll.

⁵ Például szolgáljon a Farnese bibornoknak Frangepán Ferenczhez intézett még kiadatlan levele:

„Etsi antea ex multorum sermone acceperam, quanta esset Dominationis Vestrae Reverendae doctrina, humanitas, ingenium atque erga hanc Sanctam Sedem obedientia: his tamen acceptis litteris, quas ad me proxime dedit, amoris prudentiaeque plenissimas, non solum veterem de Illius virtute et probitate opinionem confirmavit, verum etiam mirabiliter auxit. Quod vero Dominatio Vestra Reverenda tam liberaliter mihi studium atque officium pollicetur suum, fuit mihi quidem certe gratissimum, agnovi nam singularem Illius humanitatem animumque in me amicissimum, quem quidem tanti a

Pozsonyban lakott, hol 1443. meghalt, és azon év január 22. (in festo Sancti Vincentii) végrendeletet tett.¹ Nagyobb tudományos munkát nem hagyott hátra; hanem számos levelei és beszédei, névszerint az, melyet a regensburgi birodalmi gyűlésen 1541. tartott, és mely mindjárt akkor nyomtatásban is megjelent,² tökéletesen igazolják Horányi Elek³ és Gliubich Simonnak⁴ Frangepán Ferenczről hozott elismerő ítéletét.

me fieri Dominatio Vestra Reverenda sibi persuadeat, quanti id quod maxime. Sed haec ad brevem Dominationis Vestrae Reverendae epistolam satis. Reliqua ex Marsupijis cognoscat, quibus inter cetera illud quoque oneris iniunxi, ut egregiam meam erga Dominationem Vestram Reverendam voluntatem, summumque gratificandi et iuvandi studium suis litteris testarentur. Quod quidem, quae illorum fides est, facient. Mihi illud restat, ut quod ipsi de me promiserint, ea ipse praestem. Valeat Dominatio Vestra Reverenda, et Joanni Regi Serenissimo me commendet. Romae die 8. Novembris 1539.“ („Episcopo Agriensi“ szóló eredeti fogalmazvány, az „Archivio Farnese“-ben Nápolyban a Grande Archivio-ban).

¹ Práy, Specimen Hierarchiae Hungaricae, II. köt. Pozsony 1779. 79. l.

² „Francisci Comitis de Frangepanibus Archiepiscopi Colonicensis et Episcopi Agriensis, Oratoris Regni Hungariae ad Caesarem, Electores et Principes Germaniae Oratio habita Ratisbonae in Comitibus MDXLI. (Práy Annales V. 345. l.); és akkor német fordításban „Eyn Oration vnd Rede des hochwürdigsten in Gottvatters herren Franciseen, Grafen von Frangepán, Erzbischoff von Calitschon und bischoff von Agram (Agraria) des Hungerischen Kunigreichs Orators, an Röm. Kay. Mai. Churfürsten, Fürsten etc. lateinisch gestellet, hernach zu gemainem nutz vertuschet. MDXLI.“

³ „Summum et amplissimum ingenium suum disciplinis omnibus, humanis aequae ac Divinis, linguarum cognitione, supra quam dici potest excoluit. Accessit ad doctrinae praestantiam exacta morum integritas, summa fides, constans animi candor, quo populares suos mirum quantum in sui aestimationem atque amorem traxit. Sed multo maxime facultate eloquentiae inclaruit.“ Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum. I. köt. Bécs 1775. 701. l.

⁴ „Frangipani Francesco di Tersato, d'illustre prosapia, francescano e di somma pietà. Giovanni Zapolla re d'Ungheria, preso dalle esimie doti che freggiavano Francesco, sceglievalo a suo ministro“. Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Bécs 1856. 136. lap.

VII. A Frangepánok és a jogtörténet.

Nem lehetvén itt feladatom a Frangepán család jogtörténeti jelentőségéről részletesen szólni: néhány általános megjegyzésre szorítkozom, melyek három szempontból, t. i. 1. a család közjogi állásának, 2. a horvátországi birtokán volt városi életnek; és 3. az ottani vidéki jogéletnek szempontjából ezen jelentőséget szemügyre veszik.

1. Mikor III. Béla király 1198 Frangepán I. Bertalannak Modrus vármegyét adományozta, egy vele kötött egyezményre vonatkozólag azt mondja, hogy az adomány történt „talis pactionis interventu, quod praenominatus Comes in exercitu Serenitatis Nostrae infra limites Regni nostri cum decem loricis in compensationem suscepti beneficii nobis assistat; extra Regnum vero cum quatuor loricis nobis serviat; tamen tali tempore citatus veniat, in quo exercitus Croatiae ex praecepto Regio universaliter ad exercitum fuerit convocatus. Si autem dictus Comes cum tot loricis, quot in conventionem suscipit se exhibiturum, ad exercitum nostrum non venerit; et constiterit Serenitati Nostrae, per pigritiam aut incuriam et negligentiam suam id factum esse, ad proximum exercitum duplicatis loricis accedat, vel quot loricis defecit, in alio exercitu recompenset“. Ezen záradék olyannyira szokatlan az akár régiebb, akár újabb jogunk szerinti adományrendszerben, hogy a magyar jogcommentatorainak mindig sok bajt okozott. Nézetem szerint a megfejtés a jogtörténet szempontjából nem épen nehéz, ha t. i. meggondoljuk, hogy Modrus vármegye és annak birtokosai nem részesültek azon jogokban és kedvezményekben, melyeket a régiebb magyar jog az örök birtok adományozásával összekötött. Azért II. Endre is 1209-ki okmányában azt mondja, hogy III. Béla „terram in Banatu tali (tehát megállapított) libertate contulerit“, és „terram quam ex Regali beneficio idem Bartholomaeus meruerat obtinere“; IV. Béla pedig ezen privilegiumot Frangepán Guido fia

¹ Fejér Cod. Dipl. Hung. II. köt. 292. l.

² Id. m. III. köt. I. r. 82. l.

számára 1242. Tran-ban megerősítvén, azt mondja: „Adjicientes, quod iudem, ipsis se obligantibus, cum circa maritima venerimus, donec moram ibi fecerimus, cum duabus navibus, quae vulgariter galia et seydia (sajka) vocantur, teneantur deservire; sed postquam de maritimis recesserimus, prioribus obligabuntur conditionibus, quae in memoratis privilegiis continentur”; — és „quod ratione terrae existentis infra Ducatum Slavoniae, quae Vinodol vocatur, cum tribus militibus armatis decenter et honeste, nobis servire tenebuntur.”¹

Ezen kötelességek nem fértek össze a „Primatum Regni Hungariae praerogativa“-ival, melyekben a Frangepánok IV. Béla király 1263-ki privilegiuma által részesítették.² S későbbi privilegiumokban már nem is említetnek, miután a Frangepánok és a többi országos főurak közt személyes és vagyoni jogosítványaikra nézve különbség többé nem volt.

A banderialis rendszer megállapítása szerint a Frangepánok már ugyanazon állással bírtak, mint az ország többi előkelőbb családai. Így p. o. Zsigmond király 1433-ki végzetményének 29. cikkében a „Comes Segniae“-vel találkozzunk;³ s szintűgy valamennyi Frangepánnal a későbbi törvényekben és királyi intézkedésekben.

2. A másik szempont a Frangepánok horvátországi birtokainak koronkénti köz- és magánjogi szervezése volna; mert magyarországi és szlavoniai birtokuk egészen és mindenképen a magyar törvények alatt állott. Előbb a városi s azután a vidéki jogéletet kell szemügyre venni.

A városok közt kiválólag *Segnia* említendő, melyet IV. Béla király 1255. Frangepán Frigyes és Bertalannak s utódjaiknak adományozott, és pedig „quandam civitatem nostram circa litus maris existentem, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, simul cum tributo et thelonis et aliis circumstantiis, et in ea libertate, sicut nobis

¹ U. o. IV. köt. 1. r. 268. l.

² U. o. IV. köt. 3. r. 109. l.

³ Kovachich, Supplementum ad Vestigia Comitiorum I. köt. 425. lap.

servire consueverat.”¹ A család Segnia várost ezen időtől fogva mindaddig bírta, a míg 1470. körül Matyás királynak átengedni kénytelen nem volt; tehát 200 esztendőnél tovább.

Ezen időben a Frangepánok gondoskodtak is Segnia városi jogosítványairól s azok rendezéséről és fentartásáról. Ezt bizonyítja főképp a városnak 1388. május hó 5-kén latin nyelven megállapított statutuma.

Frangepán István és János Bertalannak fiai t. i., kik akkor Segniát bírták, ottani helyettesöket (Vicarius) de Ripa Tamást, s Corbaviai Lőrinczet, és Vegliai Jánost, Pált és Duymot megbízták avval, hogy a város községének Rectorával, tanácsnokaival és képviselőivel gyűlést tartván, a városi jogot és rendező szabályait állapítsák meg és foglalják írásba.² Az eredmény volt azon statutum, mely a főurak által helyben hagyatván, 130 cikkben meghatározta Segnia jogát és rendezését, s mely később egy 36 cikkből álló toldaléka által némi módosítással és megváltoztatással bővített és kiegészített. A statutum sajtóságos jellemmel bír, és felette érdekes.³

¹ Fejér Cod. Dipl. Hung. IV. köt. 3. r. 308. l.

² „Magnifici et potentes ac strenui domini Stephanus et Johannes fratres et filii condam felicitis recordacionis domini Comitis Bartholomei, Comites Vegle, Modruscie, Gezeche ac Vinodoli, nec non Segnie domini naturales, Civitatis eorum Segnie modum et ordinem per formam statutorum et bonarum consuetudinum dare cupientes, median-
tibus, generosis viris domino Thoma de Ripa Vicario Segnie, domino Laurencio de Corbavia, domino Johanne de Vegla, domino Paulo eciam de Vegla militibus, et Duymo condam domini Stephani militis videlicet Vegle, fidelibus scrutoribus dictorum dominorum ad infra-scripta specialiter deputatis et destinatis, convocatis ad sonum campanae more solito congregatis Rectoribus, Consiliariis et viris fide dignis Civitatis Segnie, habita diligenti et sollicita deliberacione, circa bonam constitutionem et ordinem dicte Civitatis Segnie perpetuo observandam, jussu et mandato dictorum dominorum pro bono statu einum et forensium, et quorumcunque aliorum Segnie residencium et declinancium quoquo modo statuerunt et ordinarunt“ stb. Fejes Cod. Dipl. Hung. IX. köt. 8. r. 281. l. — Kukuljevich, Arkiv za pov-jestnicu jugoslavensku III. köt. Zágráb 1854. 155. l.

³ Egész szövegét tette közzé Kukuljevich id. m. 155 sk. II.

Ezen statutum érvényben maradt akkor is, mikor a város a király hatalmába átment, és csak a XVI. századnak vége óta nevezetes változtatást tapasztalt. Névszerint III. Ferdinánd által Regensburgban 1640. július 14-én átalakított formában erősített meg. Azonban ezen megújított forma szerint; s úgy szintén Mária Teréziának a „Libera Regia ac Commercialis Civitas Maritima Segnia“ számára kiadott statutum) a Frangepán családdal már semmi összeköttetésben nincs, s ezen oknál fogva itt tekinteten kívül marad.

Voltak a Frangepán család birtokában más városok is, névszerint Veglia és a Vinodol vidékén lévő városok, melyeknek joga a vidék jogával együtt szabályoztatott. Azért ezeknek jogát mint városi jogot tekintetbe nem vesszük; még kevesebbé pedig a családi birtok déli és délkeleti részein fekvő városok p. o. Modrus, Bihács stb. jogát, melyről semmi tudomásunk nincs, hozhatjuk szóba.

3. A Frangepán család birtokához tartozó egyes vidékeknek külön jogai közül csak *Vinodol* vidékének és *Veglia* szigetének jogáról van közelebbi tudomásunk.

Vinodol statutuma már 1280. lett írásba foglalva, ó-horvát nyelven és glagolita írással;¹ s reánk nézve annál nagyobb érdekléssel bír; mert némileg a horvátországi vármegyék régi szervezésének képét tünteti elénkbe. A vidék akkori urai t. i., Frangepán Frigyes, János, Leonárd, Duym, Bertalan és Vid meghagyásából „László Magyarország legdicsőbb királyának idejében“ Csema egész Vinodolnak várnagya (dwornik) a vidék kilencz várainak és városainak előkelőivel és képviselőivel január 6-kán gyűlést tartván, itt a vidék közönségének, s az abban fekvő minden váraknak, városoknak és községeknek jogát és rendét 76 cikkben szabályozták.

Veglia város és szigetnek joga szintűgy, mint Segnia városé 1388. lett feljegyezve ó-horvát nyelven, és glagolita

¹ Kiadta Mazuranich Antal a „Kolo“ című horvát folyóiratban. III. köt. Zágráb, 1843. 50. sk. II.; — és magyar fordítással Wenzel Gusztáv Árpád-kori Új Okmánytár IV. köt. Pest, 1862. 384. sk. II.

írással, Frangepán István és János idejében; kik Lőrincz, János, Pál és Doksa alknézeiket (podknéz) bízták meg avval, hogy Veglia sziget egyéb alknézeit és jó embereit (dobrih muzsi) egy közgyűlésre összehíjják, „mikép hogy alapítsák meg azt, a mi igazságos és jó az egész szigetre nézve“. Így lett megállapítva a 32 fejezetből álló statutum, mely 1480-ig ott érvényben volt;¹ ezen év után azonban, a mikor a sziget a velencei köztársaság közvetlen uralma alá jutott, azonnal más, olasz nyelven készített statutum által helyettesített, melynek formája és tartalma az 1388-któl lényegesen különbözött. Erre a Frangepán családnak semmi befolyása már nem volt.

¹ Kiadta Kukuljevich Iván, Arkiv za povjednicu jugoslavensku II. köt. Zágráb 1852. 27. sk. II.